

Estudi de gènere

Una aproximació,
des de la perspectiva
de gènere,
als **discursos**
sobre el consum de
drogues de la població
adolescent

Canal Salut
> Drogues
Drogues.gencat

Salut/Agència de Salut Pública de Catalunya

S/Sistema de
Salut de Catalunya

 Generalitat
de Catalunya

Alguns drets reservats

© 2021, Generalitat de Catalunya. Departament de Salut.
Agència de Salut Pública de Catalunya. Subdirecció General de Drogodependències

Els continguts d'aquesta obra estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 4.0 Internacional.

La llicència es pot consultar a la **pàgina web de Creative Commons**.

Edita:

Agència de Salut Pública de Catalunya
Subdirecció General de Drogodependències

Primera edició:

Barcelona, Desembre de 2021.

Assessorament lingüístic:

Secció de Planificació Lingüística del Departament de Salut

Disseny de plantilla accessible 1.03:

Oficina de Comunicació. Identitat Corporativa.

Sumari

Autoria i coordinació	5
Presentació	7
1. Primera part: un estudi sobre adolescents, drogues i gènere	11
1.1. Objectius de la recerca	11
1.2. Metodologia i tècniques	12
1.3. Els grups de discussió	13
Preparació del qüestionari	13
Composició dels grups de discussió	13
Realització dels grups de discussió	13
1.4. Anàlisi de les dades	14
Procés d'elaboració de l'informe	14
2. Segona part: una aproximació, des de la perspectiva de gènere, als discursos sobre consum de drogues de la població adolescent	15
2.1. Nous marcs d'exploració: a tall d'introducció	15
2.2. Punt d'inici: a mode de marc teòric	16
2.3. Fugir dels llocs comuns: aproximació metodològica	19
Quan hi és tothom (grup mixt)	21
Quan som totes (grup de noies)	21
Quan som tots (grup de nois)	22
2.4. Anàlisi dels relats i discursos: què hi llegim	23
Sortir de festa és consumir?	28
La planificació i la improvisació	30
La mirada dels altres	32
Consumir per saber	35
Consumir per ser	36

Consumir per atrevir-se	37
Consumir per lligar	38
Consumir per silenciar les emocions negatives	39
Consumir per saber	40
2.5. A tall de conclusions.....	48
2.6. Hipòtesis per continuar treballant.....	50

Autoria i coordinació

Coordinació

Joan Colom Farran. Subdirecció General de Drogodependències

Mireia Ambròs Hortensi. Subdirecció General de Drogodependències

Sònia Rubio Jansana. Educació per a l'Acció Crítica

Autoria

Mireia Ambròs Hortensi. Subdirecció General de Drogodependències

Sònia Rubio Jansana. Educació per a l'Acció Crítica

Disseny de l'estudi, grups de discussió i anàlisi de dades

Mireia Ambròs Hortensi. Subdirecció General de Drogodependències

Mireia Espejo Figuerola. Educació per a l'Acció Crítica

Pau Pañella Sandez. Educació per a l'Acció Crítica

Sònia Rubio Jansana. Educació per a l'Acció Crítica

Júlia Valencia Domènech. Educació per a l'Acció Crítica

Suport al procés d'escriptura

Carme Vidal Estruel, politòloga experta en perspectiva de gènere i abordatge de les violències masclistes

Presentació

El gènere és, com plantegen Núria Romo o Patricia Martínez, un principi d'organització social que es genera i s'inscriu en la subjectivitat i identitat de les persones. No es tracta d'una categoria monolítica i estanca, ni d'un recull de rols o atribucions prefixades; és un concepte relacional, processual i dinàmic, i el seu contingut està en transformació constant. “El gènere treballa amb les diferents formes en què les nocions d'home i dona són construïdes. És un element constitutiu de les relacions socials basades en les diferències que distingeixen els sexes. És, així, una forma primària de relacions significants de poder.”¹

És per aquest motiu que la perspectiva de gènere no consisteix únicament a basar-se en una presumpta diferència sexual-biològica per explicar les diferències percebudes entre homes i dones, ni té com a objecte d'estudi únicament les dones o els rols de les dones en les nostres societats. Es tracta d'un marc analític i comprensiu, que va molt més enllà de “descriure” la “realitat”.² Per tant, quan parlem d'aplicar l'enfocament o la perspectiva de gènere ens referim a la incorporació de les eines necessàries per visibilitzar els efectes del gènere en la nostra societat i en les persones, en els processos macro i en els micro, en una retroalimentació i interrelació constant d'aquests,³ amb la finalitat implícita de transformar la realitat, eliminar les desigualtats i les violències que se'n deriven en tots els àmbits de la societat.

L'evidència disponible ens mostra que incorporar la perspectiva de gènere en les polítiques sanitàries “comporta la millora dels resultats en salut de la població. D'una banda, permet concretar la política, atès que afavoreix una anàlisi de situació per gènere (...) i per consegüent millorar en la identificació dels problemes, l'establiment de prioritats, la fixació dels objectius per assolir, la determinació de les activitats, la previsió de recursos, la posada en marxa i l'avaluació; i, de l'altra, la planificació sensible al gènere incrementa l'eficàcia i redueix la ineficàcia de les polítiques en salut, atès que adequa les intervencions a les necessitats i demandes dels homes i les dones, i contribueix no només a assolir els objectius, sinó també a reduir les desigualtats socials en salut.”⁴

En el terreny del consum d'alcohol i altres drogues, fer una anàlisi de gènere suposa “identificar quines representacions socioculturals i psíquiques estan intervenint en les conductes de les persones perquè s'esdevinguin tota una sèrie de factors de risc i

-
- 1 Romo Avilés, Nuria. Género y uso de drogas: La invisibilidad de la mujeres. A Monografía Humanitas, Fundación Medicina y Humanidades Médicas, volum 5, Pp. 69-83. Barcelona: 2006. P. 70.
 - 2 Martínez Redondo, Patricia. “¿De qué hablamos cuando decimos “buenas prácticas en drogas y género”? Mujeres y Drogodependencias desde una perspectiva de género”. Ponència a “Primer Encuentro de profesionales en torno a la asistencia, tratamiento y prevención del abuso de drogas con perspectiva de género”. Madrid: 2015
 - 3 Martínez Redondo, Patricia. Ibídem.
 - 4 Generalitat de Catalunya, Departament de Salut. Guia per a la introducció de la perspectiva de gènere en la planificació en salut. Barcelona: 2018. P. 4.

permanència en el consum específic per rol de gènere”.⁵ Suposa identificar conscientment –per fer-les operatives i convertir-les en eines de treball– com aquestes categories socials i culturals, en tant que també generadores d'identitat i subjectivitat, tenen relació amb els consums de drogues i els processos de drogodependències.

El sistema sexe-gènere, que defineix el model de la nostra societat organitzada en dos gèneres vinculats a dos sexes, i explica les diferències que s'hi atribueixen en el context social, polític i econòmic en clau biològica i en una resultant desigualtat, proporciona a cadascun d'aquests sexes el que es coneix com a mandats de gènere; són comportaments, actituds, característiques i expectatives estanques atribuïdes a dones i a homes de forma diferencial.⁶ A grans trets, aquests mandats es concreten en una obligació de les dones a ser cuidadores, sensibles, fràgils, comunicatives, empàtiques i orientades a agradar i complaure els altres, mentre que, pel contrari, els homes són valents, forts, competitius, agressius i motivats per l'acció.⁷ Aquests mandats de gènere, en forma de missatges i expectatives socials, incideixen clarament en els consums de drogues que realitzen homes i dones.

Si atenem a la perspectiva de gènere, constatem que entre nois i noies, homes i dones, es donen relacions diferencials i específiques amb les drogues:

1. *Existeixen patrons de consum diferents.*
2. *Les motivacions per iniciar-se o mantenir-se en el consum no són sempre coincidents.*
3. *Els factors de protecció poden tenir diferents nivells d'influència, així com els factors de risc.*
4. *Els efectes i les conseqüències del consum poden ser diferents, així com els riscos associats.*
5. *Existeix una major penalització i estigmatització en les noies o dones.*

Tot i aquesta evidència, el gran gruix de feina que s'ha realitzat per incorporar la perspectiva de gènere en els programes de drogues, s'ha realitzat especialment en població adulta i sovint prenent com a referència el sistema d'atenció. Tal com planteja la Gemma Altell, aplicar la perspectiva de gènere a la prevenció és un repte encara pendent; específicament, pel que fa referència als consums recreatius de la població adolescent i jove, i, per extensió, per poder abordar la prevenció amb la població més jove.⁸

Tenim la necessitat de concretar com aquests mandats de gènere i la seva relació amb els consums de drogues impacten de forma específica en una etapa tan significativa i clau per al

5 Martínez Redondo, Patricia / ASECEDI (Asociación de Entidades de Centros de Día de Drogodependencias). *Perspectiva de género aplicada a las drogodependencias*. Salamanca: 2008. P. 8.

6 Altell Albajes, Gemma. *Perspectiva de género y prevención: un reto pendiente*. In: *Perspectiva de género en la intervención en drogodependencias: prevención, asistencia, formación e investigación*. Servicio de Publicaciones= Argitaipen Zerbitzua, 2016. p. 139-154.

7 Cantos, Raquel. “Hombres, mujeres y drogodependencias”, Fundación Atenea.

8 Altell Albajes, Gemma. *Perspectiva de género y prevención: un reto pendiente*. In: *Perspectiva de género en la intervención en drogodependencias: prevención, asistencia, formación e investigación*. Servicio de Publicaciones= Argitaipen Zerbitzua, 2016. p. 139-154.

desenvolupament de la persona com és l'adolescència, alhora que ens trobem amb la necessitat d'aportar més elements d'anàlisi per a una realitat complexa com és l'actual, que ha experimentat progressivament l'augment del consum de drogues per part de les noies en els darrers anys, l'aparició de nous mandats de la feminitat que contempen la transgressió de la norma (com el consum de drogues) com una manera de situar-se en el món, i, alhora, un aparent qüestionament de les masculinitats hegemòniques i dels rols que hi van associats.

Per començar a donar resposta a aquesta necessitat i encarar aquests reptes, es planteja aquesta recerca que aborda el trinomi adolescència, gènere i drogues, amb l'objectiu de generar contingut (teòric, metodològic, empíric) per extreure'n elements que permetin elaborar estratègies preventives que resultin més participatives i transformadores.

Primera part: un estudi sobre adolescents, drogues i gènere

1

El gruix de la recerca que presentem, liderat per la Subdirecció General de Drogodependències (SGDD) i desenvolupat en col·laboració amb l'equip tècnic d'Educació per a l'Acció Crítica (EdPAC), es porta a terme entre els mesos de febrer i maig de 2017. En aquesta etapa es realitzen els grups de discussió i es genera una primera anàlisi de les dades per part de l'equip de treball, s'obtenen uns resultats preliminars que es presenten a la **I Jornada d'Adolescència, Drogues i Gènere de l'SGDD**. Aquesta recerca tenia com a objectiu servir de prova pilot i punt de partida per a la posterior realització d'altres estudis sobre la temàtica, en clau de treball intern, i per extreure'n elements que permetin elaborar estratègies preventives enfocades a “les adolescències” que resultin més participatives i transformadores.

Posteriorment, un cop constatada la rellevància dels resultats, es decideix elaborar un informe per tal de posar-lo a l'abast dels professionals de l'àmbit de la prevenció i del públic interessat. Per aquest motiu, s'incorpora una professional especialitzada en perspectiva de gènere que serà qui donarà suport en la redacció de l'informe.

El resultat final persegueix diferents objectius; en primer lloc, presentar la recerca realitzada sobre adolescència, drogues i gènere, així com els seus resultats. En segon lloc, fer-ho a través d'un text independent que presenti aquests resultats de forma elaborada i teixida, alhora que acosti l'aplicació de la perspectiva de gènere als i les professionals que treballen en l'àmbit de les drogues, incloent-hi anàlisis teòriques i metodològiques.

Introducció a l'estudi

1.1. Objectius de la recerca

L'objectiu general d'aquesta recerca és analitzar els discursos dels i les adolescents al voltant de les drogues, des d'una perspectiva de gènere.

Dins d'aquest, els objectius específics se centren a identificar quin és l'impacte sobre el consum de drogues de la socialització diferencial de gènere, identificar la incidència del gènere en els discursos i pràctiques relacionades al voltant de les experiències adolescents del consum, i determinar com aquest influeix de forma diferencial en les posicions i estratègies desenvolupades pels i les adolescents.

Un objectiu específic ha consistit també a explorar la metodologia plantejant la possibilitat d'aplicar tècniques diferencials o estratègies diferencials ens grups mixtos i no mixtos, o en grups de nois i de noies.

1.2. Metodologia i tècniques

Per realitzar aquesta recerca, la principal tècnica de recollida d'informació ha estat el grup de discussió. Aquesta és una tècnica d'investigació qualitativa que adopta la forma d'una discussió oberta, però focalitzada, basada en una guia de preguntes elaborades prèviament, i que té com a objectiu obtenir percepcions i idees sobre un tema específic a partir de les intervencions dels i les participants, però especialment de la seva interacció comunicativa. És a dir, la informació resultant és més que la suma de les parts, ja que en la interacció les persones participants no només expressen les seves idees, sinó que les reelaboren, en compartir-les i comparar-les, amb la resta d'integrants del grup.

L'anàlisi posterior se centra, doncs, tant en el cos textual recollit com en les interaccions que s'hi han desenvolupat.

Es tracta d'una tècnica que ens permet obtenir de primera mà un marc general sobre la temàtica a partir dels diferents punts de vista expressats, en clau de pensaments, motivacions, valoracions, etc. dels i les participants en un context d'interacció social on aquests són el centre, estimular el plantejament de les idees de forma més elaborada a partir de les sinergies que es desenvolupen, així com tenir accés a les expressions i llenguatges específics dels i les adolescents, en un temps reduït i de manera guiada i estructurada per part de l'equip de treball que exerceix les funcions de moderador/a.

Tot i això, aquesta tècnica també té els seus límits: ens permet analitzar de forma empírica només l'àmbit dels discursos i les creences al voltant d'una sèrie de conceptes o pràctiques, que és en el que se centra aquest estudi, i plantejar hipòtesis que s'hauran de referendar. Per validar aquests resultats en un context que transcendeixi l'anàlisi del discurs i la hipòtesi, s'hauran de contrastar o triangular aquestes informacions amb altres fonts qualitatives de dades, com és l'anàlisi de pràctiques (per exemple, a través de tècniques d'observació o d'altres tècniques de recollida de dades), i contextualitzar el fenomen, així com ampliar la representativitat de la mostra des del punt de vista quantitatiu.

En el cas d'aquest estudi, hem de destacar també com a límit que la mida de la mostra és reduïda i que s'ofereixen els resultats en clau de prova pilot.

1.3. Els grups de discussió

Preparació del qüestionari

El qüestionari que serveix de guia per a les sessions dels grups de discussió s'elabora prèviament per part d'un equip d'expertes de la Subdirecció General de Drogodependències i de l'equip tècnic d'EdPAC i es revisa per part de professionals externs referents en la temàtica.

El contingut de la sessió (de dues hores de durada previstes), que inclou una presentació i un tancament, s'estructura en tres grans blocs compostos de 6, 6 i 5 preguntes, respectivament (i de 30 minuts de durada prevista), que organitzen la temàtica a partir de tres moments en relació amb els consums de drogues: abans dels consums, durant els consums i després dels consums.

Composició dels grups de discussió

Es fan tres grups de discussió d'adolescents d'entre 16 i 17 anys. Aquests s'organitzen en:

- Un grup mixt d'adolescents, format per 10 persones (5 nois i 5 noies).
- Un grup no mixt de noies, format per 7 persones.
- Un grup no mixt de nois, format per 7 persones.

Aquests adolescents pertanyen a tres municipis (Alella, Barcelona i Sabadell), que es trien atenent a les diferents característiques demogràfiques que presenten i tenint en compte la representativitat de diferents variables socioeconòmiques.

Són contactats a través de diversos i diverses professionals de l'àmbit de la joventut de cada municipi, els i les quals faciliten la col·laboració dels i les joves. Una part dels i les participants han format part dels grups amb amics i amigues, o persones amb qui ja es coneixien prèviament.

Realització dels grups de discussió

Les tres sessions de grup, de dues hores de durada cadascuna, es realitzen en tres dies diferents en el mateix espai i són conduïdes per un equip coordinat que les modera. En totes les sessions s'aplica el mateix qüestionari i es fan totes les preguntes de tots els blocs.

Les tasques concretes de moderació (formular les preguntes, repartir els torns i prendre notes) es divideixen entre les dues o tres persones dinamitzadores de cada grup, diferenciant principalment entre un rol més actiu de moderació i un altre rol d'observació i registre.

Per fer el grup mixt hi ha tres persones moderadores (dues dones i un home); per realitzar el grup no mixt de noies, dues persones moderadores (dues dones); i en el grup no mixt de nois, dues persones moderadores (dos homes). Aquestes moderacions s'escullen i

distribueixen en funció del gènere de les persones dels grups a dinamitzar de forma expressa.

Aquestes sessions s'enregistren íntegrament en àudio per fer-ne un abocament i anàlisi posteriors.

1.4. Anàlisi de les dades

A partir dels àudios es realitza una transcripció literal de les dades dels grups de discussió, les quals s'analitzaran com a corpus textual per si mateixes, amb l'objectiu d'identificar les idees principals; paraules clau, argumentaris, plantejaments, idees força, etc.

Les notes i observacions de les sessions també es sistematitzen i, conjuntament amb la primera anàlisi del text, es confeccionen unes preguntes d'anàlisi que resulten en l'elaboració d'ítems i categories per dur a terme el tractament en profunditat de les dades.

L'estructura d'aquestes dimensions i categories s'organitza finalment en:

- Motivacions del consum (i del no consum).
- Planificació del consum, també en clau de previsió i provisió.
- Relació dels consums en l'àmbit sexoafectiu, amb especial èmfasi en el concepte "lligar" i l'establiment de límits.
- La mirada social sobre el consum, per part del grup d'iguals, la parella i d'altres externs.
- El confort i la seguretat en els contextos de consum.
- Les situacions no desitjades en relació amb els consums i els contextos de consum.

Utilitzant el suport del programari MaxQDA, a través d'aquests ítems i categories, es confeccionen les taules de dades que han permès realitzar tota l'anàlisi i que han proporcionat els resultats preliminars.

En cada part d'aquest procés hi han participat un mínim de dues persones i un màxim de cinc del grup de treball, depenent de la fase, per garantir una interpretació més àmplia i contrastada de tots els materials.

Procés d'elaboració de l'informe

Com comentàvem a l'inici, en un segon moment, es planteja elaborar aquests resultats preliminars en el format d'un informe.

Aplicant tècniques de l'anàlisi qualitativa del discurs i una revisió experta en matèria de perspectiva de gènere, s'ha confeccionat l'informe que us presentem en l'apartat següent.

Segona part: una aproximació, des de la perspectiva de gènere, als discursos sobre consum de drogues de la població adolescent 2

2.1. Nous marcs d'exploració: a tall d'introducció

Aquest informe és la síntesi del treball de cerca, realitzat sota el lideratge de la Subdirecció General de Drogodependències en col·laboració amb EdPAC, que ha apostat per reconèixer la petjada del model de socialització diferencial de gènere en relació amb el consum de drogues i la incidència del sistema sexe-gènere en les respostes que nois i noies plantegen davant la mateixa qüestió.

L'objectiu del treball és recollir informació qualitativa respecte d'aquelles qüestions que influeixen en el consum de drogues dels nois i les noies adolescents i validar l'aposta metodològica d'estructurar la investigació a través de la configuració de tres grups de discussió, un conformat únicament per noies, un de nois i el darrer amb presència de nois i noies.

La discussió de grup o reunió de grup (focus group) és una tècnica qualitativa d'estudi que col·loca el diàleg com a eina per explorar els discursos i conèixer les dinàmiques dels nois i de les noies respecte del consum de drogues, valorar si hi ha una experiència específica conseqüència de la socialització diferencial de gènere en relació amb el consum de drogues i conèixer l'impacte d'aquest consum respecte de les violències sexuals.

La incorporació de la sexuació humana com a factor que permet una aproximació més complexa a l'objecte d'aquest estudi: el consum de drogues entre els i les adolescents. És una metodologia que aquest treball valida en tant que el resultat de l'anàlisi dels grups de discussió apunta:

1. Que el relat de nois i noies està creuat pel model de socialització diferencial de gènere.
2. Que la presència de nois i noies en el mateix grup modula de forma diferent l'abordatge de les preguntes.
3. Que l'experiència del consum de drogues de les noies i dels nois és, en relació amb moltes qüestions, diferent.

Igualment, és important assenyalar que la dimensió de la mostra d'estudi i el fet que no s'hagi pogut desenvolupar una anàlisi específica de grup que incorporés adolescents no binaris són qüestions que circumscriuen els resultats obtinguts al context i a l'extensió de l'estudi, per bé que el treball confirma l'oportunitat metodològica que representa considerar l'aproximació al consum de drogues de la població adolescent a partir de la variable sexe/gènere com a variable imprescindible.

Finalment, és important indicar que les principals substàncies de consum que refereixen els grups de discussió amb els quals s'ha treballat són: el tabac, l'alcohol i el cànnabis. En tots tres grups hi ha experiències de consum d'aquestes substàncies i l'expressió al voltant de la presència d'aquestes substàncies en els contextos de festa està absolutament normalitzada. La resta de substàncies, tot i que són reconegudes i anomenades per part de les i els participants no s'aborden específicament, atès que no formen part de la seva experiència directa; en aquest sentit, és necessari apuntar que les edats dels nois i les noies que han participat en els grups de discussió oscil·len entre els 16 i els 17 anys, si bé algunes de les experiències que refereixen se situen en un període de temps que comprèn els dos anys anteriors a la data en què es realitzen les sessions.

2.2. Punt d'inici: a mode de marc teòric

Les drogues són substàncies que formen part del nostre context quotidià i, més enllà del tabú i de l'estigma social, en totes les comunitats hi trobem experiències múltiples i diverses de consum, ja sigui com a vivències individuals o com a manifestacions col·lectives.

En aquest sentit, sabem moltes coses sobre quines han estat les motivacions d'aquest consum: religioses, rituals, medicinals, hàbit social, diversió... i coneixem també les característiques i els efectes de les diferents substàncies. Tanmateix, tenim molt poques referències que ens parlin de les drogues des l'experiència de les dones; disposem, encara, de poca recerca en relació amb el consum de drogues des de la perspectiva de gènere.

La perspectiva de gènere és una transgressió paradigmàtica que reconeix l'experiència femenina del món, en tant que contribució significativa a la realitat que ens interpel·la; és una eina que ens apropa al coneixement del món des de la complexitat humana, més enllà de la categoria binaria home-dona; i és una pràctica de superació de les metodologies androcèntriques que pressuposen com a objecte d'anàlisi el subjecte masculí cisheteronormatiu, des de la falsa pretensió de la neutralitat.

En aquest sentit, necessàriament, l'anàlisi de gènere en les societats patriarcals és una eina imprescindible per copsar la realitat, també respecte del consum de drogues i de l'abordatge social i polític en relació amb aquest consum.

Les dades estadístiques reflecteixen l'existència d'un considerable biaix de gènere en relació amb el consum de substàncies, tal com mostren les dades epidemiològiques disponibles, des de l'Enquesta domiciliària sobre alcohol i drogues a Espanya (EDADES) –que recull dades de la població de 15 a 64 anys– fins als informes anuals del Sistema d'informació sobre drogodependències a Catalunya.

Si bé, prenent de referència l'any 2017 (any en què es desenvolupa la recerca), les prevalences de consums de drogues són més elevades en la població masculina (a excepció de l'ús d'hipnosedants i d'analgèsics opioides) i aquest fet és per si mateix ja destacable (el marge percentual de diferència està entre el 3 i el 20% màxim en totes les prevalences de consum), aquesta significació estadística no explica com és possible que els inicis de tractament ambulatori (o demandes de tractament en els serveis especialitzats) per trastorn per consum de drogues siguin molt superiors entre la població masculina –10.671 casos notificats durant l'any 2017, d'un total de 13.716, són homes; les dones representen un 22,2% del total, un percentatge significativament molt inferior.

Més rellevant és aquest biaix si tenim en compte que la població més jove està alterant, en cert sentit, aquestes tendències; segons l'ESTUDES (Enquesta sobre l'ús de drogues a l'ensenyament secundari a Espanya), les prevalences de consum de tabac, alcohol i hipnosedants són superiors en les noies.

Aquestes dades, per si mateixes, obren la formulació de molts interrogants que haurien de permetre copsar què hi ha darrere d'aquest biaix de gènere, d'altra banda, tan evident.

Hi ha menys dones, realment, que tenen una relació problemàtica amb drogues o les barreres i les sancions socials fan més difícil l'accés de les dones als recursos i, per tant, són més invisibles? Si hi ha menys dones, per què hi ha menys dones? Quin és l'impacte del model de socialització diferencial de gènere en el consum de drogues? Quin és el punt d'inflexió en la decisió del consum de drogues en els homes i en les dones? Què passa amb els i les joves i adolescents?

El model de socialització diferencial de gènere fixa els continguts, els comportaments, les actituds, les emocions, els hàbits, les predisposicions i els valors que conformen, dins l'ordre patriarcal, les categories socials del sexe masculí i del sexe femení dins del sistema sexe-gènere. Aquest sistema ordena les societats i estableix una jerarquia de poder entre els sexes que situa els homes en una posició de privilegi respecte de les dones i altres identitats de gènere, així com d'orientacions o preferències de desig no heterosexuales, les quals queden relegades a una condició subalterna i estableix un estàndard de relació de poder on els homes ocupen la posició de privilegi.

En aquest sentit, el consum de substàncies està íntimament vinculat a l'assumpció de riscos, a la transgressió de les normes i a la resistència física, elements tots ells associats al model de masculinitat patriarcal. Per tant, les dones quan consumeixen soscaven, no només les

normes legals, sinó que posen en escac els mandats de gènere, en tant que no obeeixen les normes socials que situen la prudència com a comportament adequat i valorat en les dones.

En conseqüència, la penalització i la responsabilització social de les dones que consumeixen drogues és més severa; les dones afronten un procés de doble estigmatització que actua com a factor de dissuasió en relació amb el consum de drogues, però que, al mateix temps, té també un efecte de falsa percepció de la realitat, ja que aquest procés de doble estigmatització és una barrera que limita i condiona l'accés de les dones als recursos i les torna invisibles.

En canvi, la transgressió dels homes enfront del consum s'accepta i s'explica com a conducta de risc pròpia del mandat de gènere masculí, mandat hegemònic que col·loca la infracció de la norma com a ritual de pas per esdevenir un home. L'aspiració al model hegemònic de masculinitat és un ideal que s'alimenta a través dels imaginaris culturals, imaginaris que es consumeixen durant les diferents etapes del propi cicle vital, i el missatge en relació amb el consum de drogues és inequívoc.

Del consum de drogues de la secció masculina se'n parla, se'n fa debat, es fa present i s'explora. Les seves raons, les seves expectatives, els seus processos i la seva experiència articula la realitat i, de manera automàtica, esdevé normativa. L'androcentrisme situa l'home i les seves circumstàncies al centre i el col·loca com a mesura del món, al temps que silencia i esborra l'experiència i les circumstàncies de les dones.

En aquesta línia, la filòsofa francesa Luce Irigaray es planteja en el seu llibre *Speculum* un interrogant imprescindible en l'abordatge del concepte d'igualtat entre homes i dones: *igual a qui?* Amb aquesta pregunta posa en qüestió l'androcentrisme que moltes vegades amaga la igualtat com a paradigma, en tant que situa com a model estandarditzat del comportament humà allò que s'ha assignat tradicionalment al rol masculí. Aquest és un parany que cancel·la l'experiència pròpia del món de les dones i també de les noies adolescents, que és part de l'anàlisi que avui ens interpel·la en relació amb el consum de drogues.

2.3. Fugir dels llocs comuns: aproximació metodològica

2.3.1. Posar al centre els i les adolescents

El consum en la població adolescent és un tema sensible i, per tant, ple d'estereotips que cancel·len les experiències, els aprenentatges i les trajectòries singulars i, al mateix temps, ens dificulten la identificació dels factors de risc i dels indicadors de cronificació i addicció. De la mateixa manera, cancel·len les estratègies i les pràctiques de cura davant del consum com a eines de prevenció.

El punt de partida d'aquest treball és fer evident la necessitat d'una aproximació al consum de drogues per part dels i les joves des del reconeixement als relats vivencials, que posen en valor l'experiència pròpia, per tal que els i les joves esdevinguin subjectes d'intervenció de les polítiques públiques de drogues, és a dir participants actius, i no només objecte d'intervenció.

Els i les adolescents tenen moltes coses a dir respecte del consum de drogues i, per tant, és imprescindible saber col·locar-nos en l'escolta activa com a pràctica transformativa. En aquest sentit, el reconeixement a l'experiència vivencial demana un abordatge que reconegui la incidència que el model de socialització diferencial de gènere té en nois i noies i de quina manera el gènere, com a construcció social i cultural, condiona la percepció pròpia i aliena respecte del consum de drogues.

Escollar, revisar i pensar el present és una pràctica de responsabilitat en el disseny de les polítiques públiques, molt especialment les de l'àmbit de les drogues. I, en conseqüència, disposar dels espais i de les eines metodològiques que permeten el treball de camp amb garanties és una condició central per poder avançar en la definició de noves propostes en matèria de prevenció i consum responsable en la població jove.

Presentació de l'espai a les i els participants dels grups de discussió.

“El que sí que us demanem és que intentem fer un esforç per connectar amb les pròpies vivències, que aquest sigui un espai lliure per poder dir el que vulgueu en tot moment... és important el que vosaltres vulgueu explicar i que ho feu lliurement, sense cap mena de problema. La vostra veu és important, el que vosaltres viviu, el que vosaltres opineu, per poder fer coses que tinguin sentit.”

El consum de drogues és, en la població adolescent, una pràctica relacional i aquest fet ens demana, necessàriament, pensar sobre el consum de drogues des d'una mirada que posi en el centre aquest context de relació, d'intercanvi i d'aprenentatge entre els i les adolescents, per poder aproximar-nos al consum de drogues des del reconeixement dels diferents rols que nois i noies assumeixen conseqüència del model de socialització diferencial de gènere: qui aconsegueix les substàncies, qui cuida, qui proposa, qui planifica, qui es responsabilitza de què i quan...

2.3.2. El model de socialització diferencial de gènere

En aquest sentit, i com a marc de treball, és important reconèixer que, a través del model de socialització diferencial de gènere, les nenes aprenen **a ser per als altres** mitjançant l'aprenentatge de la cura, l'empatia, la sensibilitat, la preocupació per l'aparença física i l'actitud passiva, mentre que els nens reafirmen la seva identitat i aprenen **a ser per a ells mateixos** mitjançant adquisicions com la valentia, la repressió de les emocions, la competitivitat, l'acció o l'agressivitat.

Això és així, aquest és el gran titular, però no només, i la perspectiva de gènere és també llegir la lletra petita, la que sovint es passa per alt, la que no considerem representativa del corrent principal o majoritari. La lletra que explica la singularitat de les experiències diverses i ens mostra els angles morts, aquells que no havíem considerat a priori.

Quan parlem de consum de drogues, el biaix de gènere ens situa en l'experiència dels nois perquè la seva veu és majoritària a les estadístiques i la conformació dels imaginaris esborra les noies com a protagonistes amb veu pròpia en aquest àmbit. Quan parlem de drogues i noies, sovint, es parteix de la perspectiva que el seu consum està mediat sempre per algun noi o que en el seu consum hi ha la voluntat d'emular el rol masculí, per allò que és el rol masculí el que té valor i reconeixement social. Aquesta és una hipòtesi existent en l'àmbit de la prevenció que no hem d'assumir de forma acrítica.

En canvi, quan en els grups de discussió es demana a les noies si en el seu consum de drogues hi ha la voluntat o la motivació d'emulació del rol masculí, elles responen amb estupefacció. Les noies en aquesta qüestió són taxatives, elles no consumeixen per semblar-se a un noi, per ser com un noi. I aquesta rotunditat ens sorprèn perquè, moltes vegades, el punt del qual partim està condicionat pels estereotips de gènere: assumim que les noies generalment no es droguen, no només no es droguen sinó que no tenen cap interès en aquest tema i, en cas que s'aproximin al consum, el risc sempre és més baix.

2.3.3. Els espais per poder expressar-se

Una de les qüestions més rellevants d'aquest treball ha estat la vivència d'acompanyar tres espais diversos, un de nois, un de noies i un de mixt, i poder observar i copsar com aquests espais han esdevingut un contingent que ha condicionat el desenvolupament dels grups de discussió. En el plantejament de la recerca ningú no s'esperava que els tres grups discorrien de forma tan diversa i que es detectarien, finalment, tantes qüestions rellevants, tant en les opinions i les experiències compartides com en la manera en què aquestes opinions i experiències s'han compartit.

Sovint, des d'una perspectiva metodològica, els estudis de camp que s'han dut a terme des de diferents àmbits preveuen la participació de les dones com a element que permet incorporar la perspectiva de gènere, per bé que són poques les ocasions en què no només es valora la participació de les dones, sinó que es fa especial atenció al lloc des d'on s'atén aquesta participació.

És ben cert que, per poder expressar-se, l'espai ha de ser confortable, còmode i segur. Hi ha moltes coses que no es poden esmentar en qualsevol lloc, bé perquè exposen a qui les enuncia al judici aliè o bé perquè obren una confrontació dialèctica a la qual no sempre s'hi està disposada.

En aquest sentit, el fet de conformar tres espais diversos ha suposat una oportunitat per explorar què s'exposa i què no s'exposa, com es formulen les intervencions, que es minimitza, que es trivialitza i què es neutralitza en funció de si hi som tots i totes, només tots o únicament totes.

Quan hi és tothom (grup mixt)

Es dilueix l'especificitat de l'experiència sexuada; cosa que significa que entren en joc les dinàmiques pròpies de rol del sistema sexe-gènere. En aquest context, els nois identifiquen més emocions i les expressen a través del relat de les noies i les noies declinen la manifestació explícita d'algunes qüestions, com ara l'exposició a l'assetjament sexual.

Aquesta és una apreciació que es detecta en una anàlisi comparativa entre el grup mixt i el grup de noies i que ens porta a pensar que quan es defineix un grup de treball amb presència només de noies s'incrementa la percepció d'intimitat i de confort a l'hora d'explicitar algunes qüestions relacionades amb la sexualitat i la violència masclista.

Respecte del grup mixt i del grup de nois, si els comparem, podem observar que, en aquest darrer, s'hi senten còmodes per expressar opinions que es consideren políticament incorrectes, sobretot respecte de la qualificació i la valoració de la sexualitat de les noies.

També es detecta una major dificultat per identificar i expressar emocions i no tots els presents hi participen, hi ha nois que no diuen res en el transcurs de la discussió de grup, mentre que en el grup de discussió mixt, els nois aprofiten el relat de les noies per posicionar les seves emocions (sigui perquè permet ampliar l'expressió d'elements de masculinitats menys hegemòniques o per elaborar el propi discurs des d'una perspectiva més políticament correcta).

Així mateix, destaca el fet que en el grup mixt, les aportacions que fan les noies són més anònimes, es parla de fets relacionats amb altres persones o amb qüestions que no interpel·len ni exposen en primera persona.

Quan som totes (grup de noies)

Es fa lloc al reconeixement de l'experiència pròpia; és fa referència explícita a la violència masclista, que s'identifica i s'exemplifica a través de vivències en primera persona.

Aquest és un element molt important, ja que és només en aquest grup de discussió on es fa palesa l'exposició a la violència masclista en contextos d'oci nocturn i on es manifesta la vulnerabilitat de les noies que consumeixen drogues, d'una banda, a l'agressió sexual i, de

l'altra, a la responsabilització i culpabilització respecte de l'agressió sexual soferta per no haver-se cuidat i estar sota els efectes de les drogues.

Les noies, quan estan en un grup no mixt, no defugen de ser protagonistes, estableixen i negocien els codis per tal que l'experiència pròpia hi tingui lloc. No tenen cap recel per exposar les emocions i s'observa que tenen una gran habilitat per identificar-les i situar-les. És en aquest sentit que podem parlar del fet que aquest és un espai de confortabilitat per a les noies que participen del grup de discussió.

Quan som tots (grup de nois)

En primer lloc, és important assenyalar que no tots els nois presents al grup de discussió hi participen, hi ha nois que es mantenen en silenci i aquest fet no genera cap indicati d'estranyesa ni comentari per part del grup.

D'entre els que hi participen, els dissensos són mínims, gairebé de forma automàtica s'acorda una posició comuna i tots la incorporen, sense fer-ne un problema, sense fer-ne una excepció. Tot i això, quan apareix algun dissens, el desenvolupament de la conversa apunta, no tant a un intercanvi i enriquiment d'opinions, sinó a la cerca del que sembla la resposta correcta, fent que el grup es vagi alineant i posicionant en una resposta única.

Generalment, les respostes són taxatives i rotundes: sí i no. I, entretant, hi ha silencis. La vivència no s'esquartera, és el que hi ha. Sense més. Poca anàlisi de l'emoció travessada en cada situació.

I les qüestions relacionades amb la sexualitat i l'afectivitat tenen, en aparença, poc filtre i reflexió, així com les valoracions que fan de les noies, que arriben a ser en alguns moments despectives i masculistes. A tall d'hipòtesi, sobta l'existència d'un registre diferent en relació amb la manifestació pública en funció de si compartim espai només amb nois o si també hi ha noies.

Així, la identificació d'un possible líder o líders del grup que planteja l'opinió hegemònica o la tendència a cercar i aconseguir una argumentació i posicionament hegemònics per tal d'aconseguir l'aprovació del grup en relació amb unes expectatives associades als mandats de gènere és una pràctica que, tot i que no podem confirmar com a dinàmica en els grups de nois, perquè la mostra és molt petita, sí que podem apuntar-la com a possibilitat per explorar amb més concreció, atès que en relació amb el consum de drogues, hi pot tenir un pes específic.

Un altre element que és important apuntar és el fet que en els nois, quan estan només entre ells, l'estereotip de gènere respecte de les noies té un pes important que condiciona la mirada o revela quina és la seva percepció de les noies, les dones.

D'una banda, perquè constantment neguen l'assertivitat de les noies respecte de les decisions pròpies, entenen que aquestes decisions estan condicionades a la voluntat d'elles d'agradar o complaure l'altre. D'altra banda, potser perquè, en el seu imaginari, l'amistat entre dones no existeix, podríem dir que estan convençuts que és impossible que dues noies

siguin amigues, i més si comparen aquesta relació d'amistat amb la pròpia experiència entre nois.

El masclisme surt sense cap filtre, es fa evident i circula sense cap tipus de barrera quan les noies no hi són al davant. Si bé, la presència constant de silencis podria indicar desacord, el resultat és que es manté el discurs hegemònic.

2.4. Anàlisi dels relats i discursos: què hi llegim

2.4.1. La primera vegada

En el consum de drogues sempre hi ha una primera vegada, l'experiència primera de transgressió que ens porta a experimentar amb una substància en concret. La primera vegada, segons les estadístiques, se situa a l'entorn dels 14 anys en substàncies com l'alcohol, el tabac i el cànnabis. Pressió social, curiositat i por, un difícil equilibri que els i les adolescents sostenen en la decisió d'iniciar-se al consum esporàdic d'aquestes substàncies.

Quina és la motivació que porta els i les adolescents a realitzar el primer consum d'una droga? En algunes ocasions hi trobem l'expectativa del relat que altres generen i, per tant, podem pensar que la curiositat hi té un pes específic. Un pes que és difícil de mesurar en relació amb la pressió que exerceix el grup i amb el desig de ser acceptats i acceptades dins d'aquest grup.

Integrar-se i ser part del grup és també un element destacat en la iniciació al consum de drogues per part dels i les adolescents, tal com expressen els nois i les noies en els grups de discussió. Reconèixer la influència dels altres o reconèixer-se en la decisió pròpia és un debat present en les seves reflexions, un debat que és important acollir perquè ens parla de la responsabilitat, d'assumir la pròpia responsabilitat en la decisió.

“Però a mi també em fa ràbia que molts cops, si ho has fet per influència, i no té per què, o sigui, jo he estat molts anys en un grup on tothom fumava i jo no ho vaig fer fins que no vaig dir ‘doncs em ve de gust’. I no, o sigui, sempre és per la influència i no, molts cops tampoc ho és. Sempre es diu molt de la influència del grup, però no té perquè.” [Noia, Grup Mixt]

“Però té molt a veure, perquè si tu no tinguessis el teu ambient que fuma, si no coneguessis a ningú, probablement no ho hauries fet.” [Noia, Grup Mixt]

El debat està present en la seva vivència: Què té més pes en la iniciació al consum de drogues? La curiositat pròpia o la pressió del grup? Declinar-se per la pressió del grup és una fórmula per eludir la pròpia responsabilitat? És eludible per als i les adolescents el contacte amb les drogues en un context social en què hi tenen una gran presència? El consum com a risc? El consum com a estigma? El consum com a plaer?

En algunes ocasions, les aportacions que comparteixen els nois i les noies en els grups de discussió ens parlen de la curiositat més enllà del risc i més enllà de l'estigma, la curiositat com a experiència pròpia, de coneixement i de conformació de la identitat pròpia, de saber quins són els límits i de quan la transgressió de la norma els fa sentir vulnerables.

“Jo opino igual que ella, que molts cops és curiositat...” [Noia, Grup Mixt]

“Allò que dius, buah, no ho he fet mai, pues ho vaig a fer una vegada... pues per provar a veure què passa, a veure si anar morat està guai, o no.” [Noi, Grup Mixt]

“Has matat la curiositat, jo crec.” [Noi, Grup Nois]

El consum de drogues té un component iniciàtic i està vinculat al grup de referència, al grup d'amics i amigues. És, per tant, una experiència relacional i una vivència col·lectiva, *ningú comença sol*.⁹ En els grups de discussió observem com els nois i les noies refereixen la iniciació al consum en contextos de relació d'amistat, amb referents de la seva mateixa edat i en espais de preservació, és a dir, d'exposició íntima.

El que ens porta a pensar que hi ha una voluntat de protegir la seva imatge i de cuidar l'exposició i la vulnerabilitat que el consum de drogues els pot representar; aquesta preservació està més integrada en el discurs de les noies, per bé que algun noi del grup mixt també la posa de manifest.

En aquest sentit, de les reflexions que es produeixen en aquesta línia, en els grups de discussió podem apuntar, per poder afirmar requeriríem d'un estudi més exhaustiu amb una mostra més àmplia, que els i les adolescents saben que en relació amb el consum de drogues es necessita, necessiten, un procés d'iniciació i de posterior aprenentatge. Per consumir se n'ha de saber.

Així, tant els nois com les noies que han participat en els grups de discussió manifesten, en algunes de les seves reflexions, que per mostrar-se en públic, per poder consumir en públic, primer han d'assolir mínimament un nivell de control sobre l'impacte que aquest consum té en el seu cos.

“Jo igual, jo igual; del pal em ve de gusta provar-ho i tu que saps, pues...” [Noia, Grup Mixt]

“...jo quan ho vaig provar va ser amb un amic i vam dir, ella havia fumat i tal i vam dir, li vaig dir del pal... «anem a fer-ho»”. [Noi, Grup Mixt]

“Pues ho faig amb tu abans que fer-ho sol i no saber com fer-ho.” [Noi, Grup Mixt]

“O sigui, no és tant la influència, sinó que és algú que tens al costat que sap què està fent.” [Noia, Grup Mixt]

La primera vegada hi ha emoció enfront d'allò desconegut i també percepció del risc davant del desconeixement que representa no saber com, ni conèixer quin és l'efecte que tindrà el consum de drogues en un mateix, en una mateixa. És per aquesta raó que hi ha dos elements que contextualitzen la primera vegada, comptar amb la complicitat del grup i disposar del coneixement i l'expertesa d'algun amic o amiga que ja ho ha fet.

9 [Noia, Grup Mixt]

2.4.2. La importància del grup de referència i de suport

“...jo tinc amics que entre tots un dia van decidir que ningú no ho havia provat i que ho anaven a provar junts; llavors, les persones que aquell dia no hi eren per lo que sigui, o que no ho van voler fer, no és que t’hagis perdut res, ni que siguis pitjor, ni que siguis més guai, però no hi eres en el moment... però és com una vivència col·lectiva... i ningú comença individualment... si no hagués sigut perquè vaig tenir un grup de referència que ja ho feia...” [Noia, Grup Mixt]

La vivència del consum de drogues entre els nois i les noies adolescents té un component iniciàtic relacional, de cohesió de grup, d’experiència compartida. En aquest sentit, participar de la vivència atorga entitat i identitat en tant que conforma una trajectòria compartida que, amb el temps, es consolida i esdevé una història col·lectiva de la qual tu formes part. Aquesta és una emoció important en la construcció de les identitats dels i les adolescents.

En aquest sentit, és important assenyalar que aquest component iniciàtic relacional té un pes específic i amb característiques pròpies en els grups de nois (o de la majoria de nois que aporten la seva visió a la discussió). És un fet que socialment aquesta és una pràctica que es reconeix i s’identifica clarament amb els nois i que ens costa més de situar en contextos d’amistat entre noies. També és cert que els referents socials que tenim en relació amb l’amistat i els grups de noies estan molt estereotipats, són més escassos i estan menys explorats, conseqüència del sistema patriarcal que esborra i cancel·la l’experiència d’amistat entre noies o les recull de forma marginal i estereotipada.

Ara bé, quan les noies poden expressar-se des de la pròpia experiència es constata que el grup d’amigues és també un espai en el qual té lloc aquest pas iniciàtic, la ritualització de la primera vegada, la decisió i la vivència col·lectiva. En aquest sentit, el relat de les noies que han participat dels grups de discussió permet apuntar que en relació amb el consum de les noies hi ha molts mites que es podrien resoldre si tinguéssim l’ocasió d’explorar els seus relats lluny dels tòpics i els estereotips de gènere.

L’acceptació del GRUP d’iguals és un element de pressió que pot condicionar el consum les primeres vegades, i no podem obviar que aquesta pressió per ser acceptats i acceptades té un pes important durant aquesta etapa vital en què hi ha recerca permanent del qui som i del sentit del món:

“...jo tenia un company de classe que no fumava, però llavors es va ajuntar amb uns que ho feien i llavors va començar a fumar, també jo crec, perquè com ho feien tots, doncs, per sentir-se integrat i tal.” [Noia, Grup Mixt]

“...depèn molt de l’ambient i de la seguretat que tinguis tu...de si tens més seguretat en tu mateixa de dir, «bueno, és que fumo perquè em dona la gana», pues no et sents tan malament, però si tens la càrrega de consciència doncs que ets més petita i de no sé què i a sobre no tens la seguretat de que la gent amb la que estàs t’està jutjant, pues sí que suposo que et fa sentir molt xunga.” [Noia, Grup Mixt]

I, en aquesta negociació permanent, s’observa com l’assertivitat, en tant que recurs per enfrontar aquest dilema, forma part de les eines de mediació que algunes noies es reconeixen i que els permet obrir el debat respecte dels motius que fonamenten la decisió

singular: la llibertat vinculada a la curiositat i l'experimentació enfront de la pressió del grup i la influència de terceres persones. És una decisió que en els relats de les noies podem copsar que té més trajectòria, que l'han pensat més, li han fet més voltes.

En canvi, la negativa al consum té un impacte de gènere important respecte del noi, que veuen com se'ls qüestiona la virilitat i la masculinitat; com hem apuntat, les conductes de risc i la transgressió de la norma són pràctiques que conformen la identitat masculina dins del cànon patriarcal, en forma dels mandats de gènere.

En aquest sentit, la pressió del grup d'iguals respecte del consum de drogues es podria apuntar que té un pes més gran entre els nois, potser hi ha, en la seva decisió, menys espai per pensar les raons de la seva resolució. O, si més no, així es tradueix en les seves respostes i en les seves reflexions, més breus, més abruptes, més contingudes:

“Si vols ho fas i ja està.”

De les seves paraules, es desprèn el pes del mandat de gènere masculí i la vinculació del concepte de resistència al consum de drogues –per quantitat i per duresa– vinculat a la virilitat.

“Bueno, a mi no m'ha passat, però suposo que hi ha grups on la persona que no vol fumar li començaran a dir coses, saps? Del plan «tio, per què no, no sé què», «maricona», insultets d'aquests per tocar les pilotes i que acabis pillant sí o sí, o sigui del plan que t'incitin a fumar per dir «mira tio, deixa'm ja en pau i dona'm un calo».”
[Noi, Grup Nois]

“Jo crec que quan una noia diu no, et talles més, és que no insisteixes”.[Noi, Grup Nois]

2.4.3. El ritual del consum

“La primera vez, bueno, te coloca y te pones a reir como un tonto... pero después cuando llevas ya tiempo consumiendo y esto, llega un día que dices, esto no me sube de tanto consumirlo...” [Noi, Grup Nois]

Després de la primera vegada, un cop els nois i les noies han decidit que volen provar i experimentar què són i què passa amb les drogues, el consum es pot descartar per una mala experiència o perquè els efectes de les drogues no convencen o no agraden, es pot establir convivència amb un consum esporàdic vinculat a contextos especials i específics, o es pot habituar el consum i tornar-se un fet quotidià.

Quines són les motivacions que expressen els nois i les noies per mantenir el consum? En les seves respostes, de manera general, hi trobem la satisfacció, el benestar amb un mateix, amb una mateixa, el fet que senten que les drogues afavoreixen l'empatia i la sociabilitat, així com les relacions interpersonals, la comunicació i l'expressió de l'afectivitat. És més fàcil relacionar-se amb els i les altres.

La integració dins del grup de referència representa, també, una motivació relacionada amb el fet de mantenir el consum, aquesta pressió s'expressa amb veu de noi i ho fa a través d'aquestes paraules:

“...sí, ho fas per intentar integrar-te, d'alguna manera, i seguir el que fan els altres, si no, et sents diferent. Estàs com forçant una situació que igual no és, que no estaries tu, ho fas perquè vols estar dins d'aquell grup.” [Noi, Grup Nois]

Així, moltes vegades, l'habitució al consum de drogues està condicionada a la permanència dins del grup de referència. Aquesta aproximació no és concloent, però a través dels grups de discussió s'observa que aquesta és una percepció molt estesa entre els nois, al temps que elles expressen que no tenen tantes dificultats per ser acceptades malgrat no mantenir les mateixes pràctiques de consum que el grup de referència. A tall d'hipòtesi, potser l'assertivitat o potser la disculpa per mandat de gènere són recursos que les noies poden posar en circulació amb més facilitat.

Si bé, segons les dades estadístiques¹⁰ de consum, la prevalença de consum per sexe (en els darrers 12 mesos) en les noies està per sobre en consums de tabac i d'alcohol, i només per sota en 3,3 punts percentuals en consum de cànnabis (un 29,2% de nois consumidors respecte un 25,9% de les noies), la percepció dels nois és que ells consumeixen més, molt més, sobretot porros i elles també pensen que *“es droguen més els tios que les ties”*.¹¹ En la percepció dels nois i de les noies que participen en els grups de discussió, la idea que els nois consumeixen més que les noies representa un punt de consens que les dades estadístiques corroboren només en relació amb les drogues no legals i amb les prevalences de consums de risc d'aquestes.

Finalment, i respecte d'aquest punt, és ben cert que els i les adolescents, en la declinació del perquè del consum de drogues, esgrimeixen diversos arguments i, tot i que no disposem de suficient material per poder confirmar l'existència d'un biaix de gènere en aquests perquès, en els grups de discussió s'intueix un element diferencial entre els nois i les noies que resulta molt interessant.

Per abstenir-se de consumir, les motivacions que s'argumenten en els grups poden estar determinades per condicionants externs i aliens a un mateix, o determinades per qüestions pròpies i internes. En aquest sentit, els nois acostumen a argüir principalment raons exògenes, és a dir que la seva decisió respecte del consum s'explica per causes que s'imposen des de fora o no estan al seu abast: *“t'has pres un ibuprofèn; et trobes malament físicament...”*¹² De les aportacions fetes al grup s'entén que no és tant que ells no vulguin consumir o declinin fer-ho, sinó que hi ha un impediment que està fora del seu abast que no els ho permet, ja que, si no, consumirien. En el cas de les noies, ens trobem que elles fan especial atenció a qüestions endògenes, aquelles que actuen de dins enfora: *“perquè et fa por la reacció, perquè no et sents segura, perquè no és l'ambient adequat o no hi ha confiança amb la gent que estàs... vull dir que jo no faré una cosa si no em sento a gust”*¹³ tot i referir-se a diferents qüestions que poden ser externes a la seva voluntat, posen al centre els seus sentiments, emocions o percepcions com a motivació, i tenen en compte més

10 Dades generals de l'ESTUDES 2018, que retrata els dos anys anteriors a la publicació de l'estudi.

11 [Noia, Grup Mixt]

12 [Noi, Grup Nois]

13 [Noia, Grup Noies]

possibilitats que la del consum, o la necessitat que el consum es pugui realitzar amb un mínim de condicions.

Com a apunt, és molt destacable la importància de l'assertivitat com a estratègia, el coneixement emocional d'un mateix, la capacitat de valorar la confortabilitat del context i de preveure'n les conseqüències com a factors que pesen en la presa de decisions, així com, si en si mateixos, aquests contextos són igualitaris segurs i de quina manera, especialment per a les noies.

Sortir de festa és consumir?

No sempre i no en totes les veus que a través d'aquest treball s'han pogut explorar, però en moltes referències dels nois i de les noies, tot i que en el relat dels nois en major mesura, l'associació entre sortir de festa i consumir drogues és directa.

La connexió entre festa i consum s'atribueix als i les joves també des del conjunt de la societat, amb l'afegit que aquest vincle està sancionat socialment; o, dit d'altra manera, hi ha una desaprovació social pública d'aquesta associació entre el consum de drogues i l'oci festiu adolescent.

És curiós, però, contextualitzar que aquesta relació entre consum de drogues i sortir de festa té l'origen en una societat que situa en totes les celebracions l'alcohol com a element que indica festivitat i alegria. Alguns dels nois i algunes de les noies fan referència al fet que en el seu context quotidià l'alcohol hi té una presència normalitzada en contextos especials i de celebració.

Hi ha, per tant, en la vinculació entre sortir de festa i consumir, un consens davant el fet que hi ha un tempo per al consum, i en tots tres grups hi ha una clara identificació del consum de drogues al context de festa. És a dir, que, per consumir drogues, hi ha d'haver necessàriament un arranjament, bé sigui a casa amb un grup d'amics i amigues, bé sigui en unes festes de barri o en una discoteca que faciliti i generi aquest espai i temps designat.

És en aquest marc que plantejar el consum fora de la festa i fora de l'espai de relació amb els amics i amigues, de vespre, fa que als nois i a les noies se'ls activi el rebuig (tot i que amb matisos), perquè identifiquen que aquest consum està fora del tempo i, per tant, s'associa a dependència i a exclusió social.

Al grup de noies són contundents amb aquesta qüestió:

"...jo en aquests casos –de trobar-me un grup de noies a les sis de la tarda fumant-se un porro o bevent alcohol– pensaria, no tenen res millor a fer a les 6 de la tarda que emporrar-se o emborratxar-se? En el meu cas, jo ho faig quan surto de festa. No sé, jo tinc, no sé tinc aspiracions a la vida, saps? A la tarda quedo amb les amigues o haig d'estudiar, tinc classes de piano, de dansa... faig coses. No tinc temps per perdre per asseure'm en un banc tota la tarda a fer-me un porro o a emborratxar-me." [Noia, Grup Noies]

“Jo és que això, si veig a algú bevent alcohol a les sis de la tarda, doncs penso ‘no són hores’ i aquesta persona potser té un problema amb l’alcohol.” [Noia, Grup Noies]

Igualment, al grup de nois tenen clar que:

“el consum de drogues depèn del context, no? Si hi ha festa... si és un dia entre setmana al migdia... pues... No sé, si ja t’estàs fent un porro al matí. Jo realment això no ho faig, és realment excessiu... imagina’t que tu estàs a les 6 del matí i veus un tio que surt de casa i que s’encén un porro. Llavors lo primer que penses és collons... ho necessita per viure... necessites la droga per viure. Home és que si et fas un cubata a les 12 del matí o a les 10 del matí... no sé, jo no ho he fet mai, ho veus raro.” [Noi, Grup Nois]

En canvi:

“de nit i de festa és normal. És que normalment es queda per la nit perquè és l’hora que tothom té... ningú està treballant... ho tenim lliure” [Noi, Grup Nois]

I així, queda clar que el tempo per al consum de drogues comença el divendres per la tarda.

Tot i aquest acord inicial, hi ha certs matisos en la percepció de quins consums són socialment acceptables fora dels contextos festius o de nits de cap de setmana, especialment tenint en compte el gènere de qui els realitza. En molts sentits, no hi ha concordança entre el discurs abstracte que mantenen (on expliciten que als seus ulls no hi ha diferències entre els nois i les noies) i les valoracions i pràctiques relatades; tant nois com noies, són més crítics amb les noies que fan consums fora dels contextos festius i la mirada social que recullen i projecten cap al seus iguals, reflecteix que els consums de noies estan per sota dels consums dels nois a nivells d’acceptabilitat.

Així, els consums que es poden realitzar a la tarda o al vespre en dies de la setmana o cap de setmana són valorats amb certa indulgència si es tracta de nois i aquests tenen edats superiors, però són més sancionats i criticats si es tracta de noies. La mirada social respecte al comportament adequat als mandats de gènere sembla reproduir-se fora d’aquells contextos no delimitats pels i les adolescents com a temps i espais de consums acceptables. Es reflecteix també que nois i noies perceben de forma diferent el temps i les responsabilitats pròpies, ja que ocupar el temps en coses no útils o productives (com és consumir amb el grup a les tardes o passar el temps en un parc) té una mirada social més penalitzadora.

Per tant, tot i que no podem plantejar tendències de consum a partir de la informació dels grups de discussió, sí que podem concloure que es corrobora un plantejament comú en l’àmbit de la prevenció i és que aquest **tempo per al consum** pot ser un bon indicador per mesurar el risc d’habitució i de cronificació del consum de drogues entre els i les adolescents, però que s’ha de definir també respecte a la perspectiva adolescent (o que entenen ells i elles com a contextos acceptables i òptims). És a dir, el fet que els adolescents no tinguin definit i acotat un **tempo per al consum** ens parla d’una situació de vulnerabilitat davant del consum de drogues en tant que els seus efectes s’associen a la quotidianitat.

La planificació i la improvisació

Si bé no hi ha gaire discussió en profunditat sobre el tema respecte del com s'organitzen (ja que no els sembla un tema excessivament rellevant) i poden haver-hi algunes experiències disperses (hi ha qui improvisa a darrera hora i qui dos dies abans ja ho té tot llest) en termes de previsió sobre què es farà i com es farà, les noies manifesten una mica més de planificació i de reflexió sobre el tema que els nois.

“Si ets tia, ho penses abans” [Noia, Grup Mixt]

Mentre que els nois sembla que tenen clar que, si surten, “pillen”, les noies expressen que prèviament han dedicat una estona a pensar si consumiran o no. En el grup de noies es manifesten les possibilitats de consumir o no consumir, depenent de l'ocasió, *que ha de venir de gust o que a vegades no toca*; mentre que en el grup de nois la previsió en relació amb els consums només té en compte la possibilitat de reduir la quantitat de consum de la nit per qüestions exògenes o eliminar una substància (per exemple, només beure o només fumar porros).

Aquest fet es planteja com una tendència segons el relat d'uns i altres als grups de discussió:

Els nois ho tenen claríssim, ells abans de sortir ja tenen assumit que consumiran, *que ja surts de festa i dius, “lo de sempre, i ja et pilles... o una altra cosa, però saps que... algo prens... nosaltres per avui ja ho vam parlar ahir; no sabem què beurem, però algo beurem... si surto bec, no? Si no, em quedo a casa.”*¹⁴

És que avui en dia anar de festa és consumir: *“quan tu sents ‘anar de festa tu ja ho assumeixes que hi haurà alcohol, que hi haurà droga. Perquè l'alcohol i el tabac, sobretot, aquestes dues drogues estan súper incorporades a la nostra societat... a nosaltres, de petits, quan ens diuen ‘drogues’ tu lo primer que t'imagines no és tabac o alcohol, tu això ja ho tens súper assumit, és com una cosa més que tens a casa, i això està tan normalitzat que ja saps que a una festa n'hi haurà segur.”*¹⁵

I, si no n'hi ha, aconseguir-ne és molt fàcil i, per tant, no cal planificar massa perquè *“és molt fàcil, és tan fàcil com demanar dos contactes i la tens lo que vulguis... i jo prefereixo saber què consumeixo, saber d'on ve...”*¹⁶

Però, en tot aquest ritual, sigui organitzat o improvisat, un tema molt rellevant en relació amb el gènere és qui s'encarregarà d'aconseguir allò necessari. No els és gens difícil aconseguir alcohol i tabac, tot i ser menors d'edat, i tampoc tenen gaire complicat trobar marihuana i haixix. Saben on i com trobar el que necessiten (o almenys així ho manifesten amb molta rotunditat, particularment els nois).

Quan les noies parlen d'organitzar-se i proveir-se, ho expressen generalment en plural (com una acció que es realitza en grup o pel grup, que és el protagonista) i els nois s'expressen

14 [Noi, Grup Nois]

15 [Noi, Grup Nois]

16 [Noi, Grup Nois]

més individualment (sigui perquè ho fan en solitari o perquè se senten protagonistes de l'acció).

En termes de provisió, mentre el grup de nois manifesta, obertament, que no necessiten cap intermediari per accedir a les drogues, que ells ja s'espavilen per "pillar" *perquè és molt fàcil. Ser menor i aconseguir qualsevol droga avui en dia és molt fàcil. Inclús la marihuana que és una droga il·legal*¹⁷... al grup de noies, en canvi, es fa evident que, en relació especialment amb el cànnabis (i amb l'alcohol és més variable), sempre hi ha la confiança que algun noi del grup en portarà... *perquè com que ni ho compro ni... m'ho trobo saps*¹⁸ *moltes vegades, com que ja sé que els meus amics en tenen... que si et ve de gust, saps que n'hi ha... perquè qui té el contacte són nois.*¹⁹ *Els camells són tots tios... o no hem trobat cap noia que sigui camell...* aquesta és una percepció que es manté en general (amb alguna excepcions manifesta).

Al grup mixt ells refereixen clarament que elles 'gorregen' o *posen la pasta, però no 'pillen'*;²⁰ malgrat que després hi ha com una petita diatriba en què s'apunta que potser 'pilla' qui més consumeix o qui té més diners per poder avançar, o qui té moto... o altres elements que poden condicionar aquesta provisió, des d'un primer moment, els nois ho han tingut clar: ells són els que procuren *que hi hagi el que hi ha d'haver*, i especialment quan es tracta de cànnabis (és a dir, ells també es perceben a si mateixos com a proveïdors).

La frase colpidora d'aquest espai del debat és: ***els camells són tots tios***. Al darrere d'aquesta afirmació formulada com a evidència, que es deriva de l'experiència pròpia dels nois i les noies, hi ha una qüestió de fons que és important apuntar. En el consum de drogues, l'accessibilitat a les substàncies per part de les noies, en molts casos, passa per la mediació dels nois.

Si bé la decisió és pròpia, així ho manifesten i en aquest sentit se la reconeixen quan se'ls demana, l'accés a les substàncies planteja dues experiències diferents en el relat dels nois i en el de les noies. Elles majoritàriament mantenen una major distància i eviten sovint la relació amb els qui en venen, els camells, quan es tracta de substàncies no legalitzades en el seu sistema de distribució, i prefereixen accedir-hi a través d'alguna persona que realitzi aquesta mediació.

17 [Noi, Grup Nois]

18 [Noia, Grup Noies]

19 [Noia, Grup Noies]

20 [Noi, Grup Mixt]

La mirada dels altres

Els grups de discussió assenyalen que els proveïdors principals són els nois, però, amb qui consumim quan ho fem de forma compartida? Amb qui consumeixen els i les adolescents? De qui s'acompanyen i en companyia de qui es troben bé, on senten confort i seguretat? És dins del grup d'amics i amigues, només amb les amigues, millor només amb els amics? I, què passa quan hi ha la parella?

Els i les adolescents vehiculen el consum, preferentment, a entorns d'amistat i valoren sovint negativament haver de compartir aquests espais amb la seva parella. La raó que comparteixen nois i noies és que la presència de la parella coarta el divertiment i la llibertat.

En aquest punt de la reflexió, però, els nois, sobretot els que s'expressen en el grup no mixt, n'apunten un altra, que és important subratllar: molts d'ells, tot i ser consumidors, no valoren positivament que la seva parella, noia, consumeixi. Aquesta és una formulació que parteix dels aprenentatges que nois i noies realitzen dins del model de socialització diferencial de gènere i que, en conseqüència, reproduïx i valida aquest model respecte de la significació social del consum de drogues de nois i noies.

Per tant, en aquest apunt hi trobem un primer element, el fet que la parella coarta el divertiment i la llibertat d'uns i de les altres, que actua com a condicionant i que interpel·la els nois i les noies per igual. I hi trobem un segon element que és conseqüència del procés de socialització en el marc del model diferencial de gènere que sanciona específicament el consum de les noies, en tant que noies.

En relació amb el primer element, trobem les reflexions següents per part de les noies que han participat en el grup no mixt:

"...és que em va passar l'altre dia, quan estàs amb les teves amigues i també amb la teva parella, no sé, que a tu et ve molt de gust amb un grupet de les amigues fumar-te un porro, i si us el fumeu i això, però després la teva parella, ja està, 'has fumat porros' i tampoc li mola molt i és com... joder, no sé, és molt raro." [Noia, Grup Noies]

"Et sents com malament i dius bueno, ja no ho faig..." [Noia, Grup Noies]

"No, jo continuo fent-ho." [Noia, Grup Noies]

"Sí, però tens aquell sentiment de bueno, de que no estàs còmoda..." [Noia, Grup Noies]

"Sí, de que no t'acabes de sentir..." [Noia, Grup Noies]

"Tot i que siestic amb les meves amigues... no ho deixaré de fer, saps..." [Noia, Grup Noies]

Quan la mateixa qüestió es planteja al grup de nois i se'ls hi demana si consumeixen diferent si estan amb la seva parella, la resposta es formula en molts casos des d'una posició més contundent:

"Jo amb la meva nòvia no consumeixo. Jo només consumeixo quan vaig de festa. Ai, no sé, a mi em dona reparo, saps? No ho trobo bé. És com una mica... com una falta de respecte, estar-te fumant un porro al costat de la nòvia." I tenen claríssima l'assertivitat a l'hora de

formular que “avui sí que vull amb la novia i un altre dia vull anar amb els amics, i ja està... perquè hi ha dies que quedes només amb els amics... i, a més, quan surto de festa prefereixo passar-m’ho bé i després amb les noies...” [Noi, Grup Nois]

En aquest sentit, tot i que no de manera concloent, sí que podem apuntar que aquest conflicte té pes tant en els nois com en les noies, per bé que les eines per resoldre’l i l’assertivitat per poder determinar el que avui fem i el que avui no fem planteja un biaix de gènere, que col·loca les noies en una posició més difícil davant de la negociació.

Tot i que, per poder ampliar aquesta perspectiva d’anàlisi, es requeriria d’una recerca més àmplia que incorporés l’amor romàntic com a factor de risc i de discriminació, és pertinent apuntar la tendència que podem observar en aquest sentit. L’amor romàntic és un ideari que estructura les societats occidentals i conforma els imaginaris culturals a través d’estereotips, percepcions, mites i creences que modelen les relacions de parella heterosexual, de manera prioritària, a partir del sistema sexe-gènere. Els mites de l’amor romàntic codifiquen les relacions afectives de noies i nois i, per tant, es creuen amb les pràctiques de consum de drogues d’uns i altres. El conflicte que hem apuntat entre el grup d’amics i amigues i la parella presenta una estreta relació amb l’amor romàntic, en tant que paradigma social i cultural que imprimeix significat i proposa models de relació de parella, principalment en les relacions heterosexuales. En aquesta línia, és possible vehicular alguns dels mandats del paradigma de l’amor romàntic al consum de drogues de nois i noies i plantejar algunes de les reflexions que apareixen en el relat dels grups de discussió, com la desaprovació del consum de les noies per part dels nois, l’estigmatització de les noies que consumeixen per part d’alguns nois o la vinculació preeminent entre consum i grup d’amics, en aquest sentit.

En aquest mateix sentit en què es refereix el biaix de gènere en el consum de drogues de nois i noies, hi trobem també un altre element: **la importància del resguard de la mirada aliena**. En aquest punt, tot i que no de manera concloent, hi trobem les diferents percepcions que els nois i les noies manifesten a l’entorn de l’espai públic com a espai de consum de drogues.

I, si bé hi ha una experiència compartida de recel respecte del fet d’ésser contemplats, no només durant el consum, sinó sobretot en el temps en què els efectes del consum són evidents, en el relat dels nois es percep la idea de l’espai públic com a espai propi, mentre que les noies manifesten una major recança a mostrar-se sota els efectes del consum de drogues a l’espai públic.

Aquesta tendència porta a col·lació diverses explicacions que requeririen d’una major exploració per poder formular-se, però que senyalen el pes del model de socialització diferencial de gènere en el consum de drogues: d’una banda, la doble sanció social envers les noies, en tant que a través d’aquest comportament transgredeixen les normes legals i el mandat de gènere; la percepció del risc i de la vulnerabilitat, conseqüència dels efectes del consum de drogues més gran entre les noies; i la ideació d’estratègies pròpies per resguardar-se de la mirada aliena.

En conseqüència, el lloc on consumir és un element important, tal com s’extreu del relat dels nois i les noies en el marc dels grups de discussió: no tots els llocs són espais on poder

consumir perquè *“hi ha llocs on el consum és que no el disfrutes, jo crec.”*²¹ Perquè depenent del lloc *et fiques incòmode. Trobar-te algú que coneixes... si passa la teva mare... o que passi la policia... estàs tope nerviós”*.

I aquesta situació té un impacte directe en el consum de porros, perquè si parlem d'alcohol, aquest està més permès, està més normalitzat... i *“consumeixo diferent, consumeixo més tranquil... em sento més protegit... consumeixo més... amb més ganes...”*²² així s'expressen els nois del grup de discussió no mixt.

Les noies també diuen que... *“a mi em fa coseta... no sigui, si és botellón del pal, cervesa, no... però si vas amb barreja i això.. fa més cosa... de festa és com més igual... tot i que trobar-te amb la teva mare... o amb la mare de no sé qui... sempre hi ha aquesta cosa dels pares, o això de trobar-te els pares d'un amic, o coneguts, que dius... no m'agradaria que em veiessin així... no és còmode...”*

“Jo abans ho feia més això de fumar al carrer i ara ja ho he deixat de fer perquè ja no em sento còmoda, i no sentir-me còmoda em feia tenir paranoies i fa que no em senti a gust fumant. I ja està. El carrer és molt estressant...” En aquest sentit s'expressen les noies del grup de discussió no mixt, respecte de la seva vivència pròpia, del com se senten i què els representa consumir a l'espai públic.

Pel que fa a la sanció social per raó de gènere davant del consum de drogues al carrer, tot i que les noies no la refereixen com a específica perquè consideren que els nois també són subjectes d'aquesta penalització, si que refereixen haver rebut missatges específics pel fet de ser noies: *“tu no ets molt femenina”*. En aquest sentit refereixen les reflexions següents: *“sé perfectament que hi ha persones que potser veuen una noia fent-se una birra i pensen que no és propi d'una noia i la meva àvia sempre em diu que les dones no beuen cervesa”*.²³

Els missatges respecte del consum, tot i que no sempre, tenen moltes vegades un biaix de gènere important que situa les noies en un posició de vulnerabilitat i de risc que augmenta la necessitat de resguardar-se de la mirada aliena i de prevenir-se de l'exposició a l'espai públic quan estan sota els efectes del consum de drogues. Sobretot o principalment en relació amb les agressions sexuals.

Per tant, el lloc on consumir crea un context que determina la confortabilitat, el resguard i la seguretat. Per bé que el consum de drogues és **una pràctica col·lectiva i de cohesió de grup**, en el sentit en què els nois i les noies ho expressen en els grups de discussió, en la vivència de les noies, davant de la pregunta: I amb qui us podríeu sentir més protegides, si decidiu consumir? L'afirmació que té més quòrum és: *“...a casa i amb el grup d'amics i amigues”*.²⁴

21 [Noi, Grup Nois]

22 [Noi, Grup Nois]

23 [Noia, Grup Noies]

24 [Noia, Grup Noies]

2.4.4. Motivacions i significats dels consums

En el consum de drogues hi ha una experiència d'aprenentatge respecte dels límits, dels propis i també dels aliens; en el mateix sentit que el consum de drogues s'esdevé un context on posar en pràctica la responsabilitat, el sentit que per a cada persona té aquest concepte que es conjuga en singular i que ens parla de la responsabilitat envers la pròpia vivència i que té, també, una dimensió relacional molt important, ens parla de com ens comportem davant la vulnerabilitat, la necessitat o el risc de les altres persones.

En aquest sentit, i a partir d'aquesta idea de responsabilitat bidireccional, cap a una mateixa i envers les altres persones, aquest treball planteja l'interrogant del perquè, i aborda l'explicació que els nois i noies donen quan comparteixen reflexió al voltant dels motius en què se sosté la seva decisió d'iniciar-se en el consum de drogues.

Les respostes que formulen no són definitives, però sí que obren una dimensió d'anàlisi en què l'element d'autoconeixement i d'experimentació hi té un pes específic. No és només desobeir, és també experimentar què passa si ho faig i descobrir el propi relat, més enllà del que els expliquen els cercles d'amics i amigues.

En aquest sentit, a partir de les respostes dels nois i les noies als grups de discussió, aquest treball proposa sis elements per articular i compartir les raons que han considerat que sostenen i expliquen la seva decisió, amb l'objectiu de fer lloc a la seva vivència.

Consumir per saber

De les drogues, en sabem moltes coses i en sabem ben poc; aquesta situació és paradoxal en tant que hi ha molta informació i, al mateix temps, aquesta informació és poc rellevant respecte del que encurioseix els i les adolescents en relació amb el consum de drogues. En conseqüència, trobem moltes noies i molts nois que manifesten que aquesta curiositat per saber esdevé una motivació important.

Experimentar, provar, sentir, saber què és, com et sents, què passa... validar els relats d'altres companys i companyes i tenir el propi, entrar en la conversa i parlar amb propietat, amb la propietat de qui ha tastat.

Saber què, com, amb qui i fins a on... *sapere aude* és una expressió llatina atribuïda a Horaci i que trobem en el corpus filosòfic d'Emmanuel Kant que significa 'atreveix-te a saber', una locució que en el consum de drogues hi té una presència significativa, tal com es recull de l'experiència dels nois i les noies que han participat en els grups de discussió.

Aquest és un lloc incòmode, però és un lloc necessari per aproximar-nos a l'abordatge del consum de drogues entre els i les joves.

Consumir per ser

Els nois i les noies que han participat en aquests grups de discussió són adolescents, joves d'entre 16 i 17 anys, en ple procés de definició de la identitat pròpia, un procés que bascula constantment en el difícil equilibri de fer lloc a la singularitat sense esdevenir un *rara avis*. Hi ha, per tant, un moviment de recerca del propi jo en un context que planteja estàndards de conformitat social.

És un fet que aquests estàndards de conformitat social tenen una funció de modelatge i, en aquesta lògica, és important reconèixer que estan travessats pel model de socialització diferencial de gènere. En conseqüència, el sistema sexe-gènere té un pes específic, tot i que no determinant, en la relació que cada noi i cada noia estableix amb el consum de drogues. I es tracta d'un consum o consums que poden funcionar, alhora, com a marcadors de gènere, ja que tot i que en el relat nois i noies manifesten que no veuen diferenciacions de gènere en els seus consums, en els seus discursos es van desgranant progressivament les diverses formes de consumir "com una noia" i "com un noi", que funcionen responent als mandats de gènere assignats, o que transgredeixen aquests mandats de forma diferencial si són nois o són noies.

Així, en ocasions, el consum de drogues és part del ritual de grup i atorga identitat pròpia i també de grup. I aquesta és una qüestió que ens fa pensar en el consum de drogues com un element amb presència dins del procés de socialització dels i les joves, un element que conforma, estructura i genera experiències diverses entorn del propi procés de creixement i maduresa.

En aquest apunt és on apareix l'oportunitat que podria representar l'estudi de l'evolució de la percepció del consum de drogues, i del propi consum, en el cicle vital de nois i noies adolescents. L'evolució d'aquest consum enmig del procés de creixement dels i les joves, també analitzat des de la seva pròpia perspectiva i les seves pròpies definicions conceptes, pot aportar altres indicadors importants a l'hora de detectar contextos de risc i pràctiques d'habitució al consum que podrien esdevenir elements de prevenció i minimització de riscos, així com factors de reducció i minimització del consum.

Consumir per atrevir-se

L'imaginari social i cultural en què convivim i, per tant, on aprenem el significat i la mesura de tot allò que ens envolta, associa la desinhibició al consum de drogues. Aquesta vinculació apareix espontàniament en els relats dels nois i les noies que han participat en aquest treball a través dels grups de discussió:

“... de vegades beus només per tenir l'excusa per poder fer... per cobrir el teu... per parlar amb no sé qui²⁵... per treure't de sobre la vergonya, la vergonya que ens col·loca a les dones en el rol passiu de la princesa que espera ser vista, ser escollida, ser redimida.” En aquest sentit s'expressen algunes de les noies del grup de discussió no mixt.

Però l'experiència del consum amb l'objectiu de desinhibir-se és una experiència compartida també per alguns nois que, en la seva experiència, reconeixen que hi ha coses que *“per poder-les fer, necessites una empenteta... una empenteta que, a més a més, si l'espifies, s'esdevé una disculpa, i, fins i tot, els pot absoldre de l'assumpció de la responsabilitat dels propis actes.”*

I, tot i que aquesta és una idea, que, amb el material de què disposem, només podem apuntar com a indicatiu, en aquest atreviment com a experiència compartida per nois i noies hi ha un biaix de gènere que penalitza de forma desigual aquest atreviment. Mentre eximeix les conseqüències de l'atreviment dels nois, a elles les responsabilitza d'aquestes conseqüències.

En aquest sentit, l'expressió *“tu t'ho has buscat”* recau més en les noies. Per contra, ells tenen majorment el benefici de la disculpa sota la locució *“és que anava begut.”* Aquesta diferència, en la mesura de l'impacte dels efectes del consum de drogues i de les conseqüències d'aquest consum, imprimeix un estigma més gran entre les noies.

I aquesta no és una qüestió menor, sinó que apunta l'oportunitat que és la recerca del consum de drogues des de la perspectiva de gènere, dins del model de socialització diferencial de gènere i com, en el consum de drogues, s'hi imprimeixen els estereotips a través dels quals aquest model es reproduïx, normalitza, valida i legitima socialment.

25 [Noia, Grup Mixt]

Consumir per lligar

Aquesta és una associació que apareix de forma explícita en el relat dels nois i de les noies que han participat en els tres grups de discussió i que s'expressa amb aquestes paraules: *“Crec que els dos sexes relacionem quan sortim de festa... amb anem a beure bastant que així lligarem més... que quan més borratxos anem més lligarem.”*²⁶

Aquesta és una idea assentada i arrelada entre els i les adolescents perquè *“quan beus, perds la por, vas més suelto, és més fàcil, socialitzes més, costa menys fer les coses... jo quan bec no tinc consciència saps? Vaig i ja està. La quantitat de parelles que s'hauran fet gràcies a l'alcohol... perquè et desinhibeix, bàsicament. O sigui que te sueltas, tens més collons... o no els necessites tant.”*²⁷

S'observa en les referències dels nois i de les noies com encara perdura, tot i que d'una forma més matisada, el mite del galanteig, un mite que situa les noies en la posició passiva, d'espera, mentre que atorga als nois la prerrogativa d'haver de fer el primer pas: *“en els casos que he tingut jo en el meu grup, inclús anant borratxo, era el noi el que triava la noia – per dir-ho d'alguna manera– i, igualment, quan la noia anava borratxa és el tio qui la triava.. és lo típic, és la noia la que s'espera... en plan espera't que... ell vindrà...”*

Aquí, un altre cop, la referència al mite de l'amor romàntic és important; si bé apareix de forma poc explícita, tot i que en el perquè mentre dels nois s'espera que facin el primer pas i s'exposin com a actitud pròpia del mandat de gènere masculí; el mateix comportament en les noies es considera poc apropiat i les col·loca en una diatriba difícil d'equilibrar entre l'arquetip de noia respectable i el de 'puta'. Si més no, hi ha una pressió manifesta entre les noies per mantenir un punt d'equilibri impossible en situacions de descontrol que alhora han d'estar controlades (ni massa ni massa poc).

En aquest sentit, són antigues, però encara prevalen les creences a l'entorn que una noia és més fàcil si ha begut i si ha fumat porros... en el grup de nois no hi ha cap recança a fer ús de l'expressió literal: *“aquesta tia va borratxa, doncs serà més fàcil entrar-li... perquè se solta més”*²⁸*... perquè quan surten de festa és que sempre estan en plan coquetes i tal... Molt guarres i ja està, pots dir-ho tio...receptives*²⁹*...”*

Hi ha, entre alguns nois, un estereotip que col·loca les noies en el context de festa i en el context de consum de drogues com un element més, no hi ha reconeixement d'agència i no hi ha interpel·lació i, en conseqüència, allò que se'n desprèn són les fórmules que contribueixen a la naturalització de la cosificació de les noies.

26 [Noia, Grup Noies]

27 [Noi, Grup Nois]

28 [Noi, Grup Nois]

29 [Noi, Grup Nois]

Alguns nois pensen que les noies poden consumir per agradar, per agradar el noi del qual s'han enamorat, *per apropar-s'hi, perquè farà el que faci ell per agradar-li*.³⁰ I, a més a més, estan convençuts que si ells l'espifien sempre podran excusar la responsabilitat dels propis actes, perquè podran dir que anaven borratxos, perquè, a ells, anar borratxos els disculpa i ho saben i ho entenen i ho formulen des d'aquí.

Consumir per silenciar les emocions negatives

El consum de drogues en l'imaginari social i cultural es conforma també com una estratègia per escapar-se i evadir-se de la realitat, sobretot quan aquesta realitat és difícil d'encaixar o de sostenir. És ben cert que en les nostres societats hi ha un conjunt de substàncies farmacològiques –drogues legals– que es prescriuen amb aquesta finalitat.

Aquesta és una qüestió important en l'abordatge del consum de drogues, de totes les substàncies, les legals i les il·legals i, en aquest treball aquesta qüestió hi apareix a través de les valoracions de les noies i els nois. Per bé que, tot i que no d'una manera explícita, hi apareix d'una forma més preminent en el relat dels nois, més dels nois del grup no mixt, que de les noies.

Així ells exemplifiquen que davant d'una negativa, de la negativa d'una noia amb la qual intentes lligar *“doncs et fots més para ahogar las penas... això no farà canviar l'altra persona... però a ti te la sudarà...”*³¹

Aquesta és també una qüestió que ens porta a pensar el consum de drogues dins del model de socialització diferencial de gènere i, malgrat que no tenim dades per poder validar aquest apunt, ens dona pistes de com l'educació emocional de nois i noies podria condicionar el consum de drogues, o, si més no, influir-lo. En aquest sentit, l'educació emocional, la capacitat per identificar les emocions, anomenar-les, acollir-les i compartir-les podria esdevenir una estratègia de prevenció del consum de drogues; avui en dia i com es destil·la del relat adolescent, la manifestació de les emocions dins del sistema sexe-gènere encara s'atribueix com a propi i com a específic del gènere femení. Per contra, l'expressió i la manifestació de les emocions per part dels nois –amb l'excepció de la ira i en alguns casos l'alegria– no només no es promou, sinó que encara és motiu de sanció social en molts contextos. En conseqüència, el model de socialització diferencial de gènere s'esdevé un factor de risc amb un biaix de gènere que pot penalitzar els nois, de forma específica, més a aquells que conviuen en contextos familiars i comunitaris on l'exteriorització d'emocions comporta desaprovació i sanció social.

30 [Noi, Grup Nois]

31 [Noi, Grup Nois]

Consumir per saber

Tot i que aquesta és una idea que queda, sovint, relegada dels relats hegemònics respecte del consum de drogues, és evident que en l'experiència dels nois i de les noies que han participat en el grups de discussió, el plaer i el divertiment ocupen un espai destacat.

En l'experiència de consum de drogues dels i les joves que en aquest treball s'analitzen, el plaer i la complaença, la sensació agradable resultat del consum de drogues, la satisfacció com a relat de la vivència, hi és present i conforma un marc que explica també la seva decisió.

En aquest context, però, sorprèn la resposta d'algunes noies en aquest sentit, i la sorpresa possiblement s'esdevé perquè en les societats patriarcals el plaer, com a experiència pròpia també de les dones, està vedat, reprimit i invisibilitat. Potser aquesta prohibició explica la raó per la qual hi ha tan poca informació respecte del consum de drogues per part de les dones.

O, si més no, aquest és un element que demana un replantejament des de la perspectiva de gènere per poder fer lloc al relat de les noies joves, un relat que contribueix a fer palès el biaix androcèntric que encara hi ha en l'aproximació i l'estudi del consum de drogues, un biaix que torna imperceptible l'experiència, els sabers, les necessitats i les estratègies de les dones davant del consum de drogues.

En aquest sentit, les respostes de les noies posen en evidència que hi ha un requeriment, previ a l'abordatge del consum de drogues entre la població jove: la necessitat de desaprendre aquelles creences que reproduïxen el model de socialització diferencial de gènere i cancel·len l'experiència de les noies.

La seva vivència, la dels i les adolescents, suposa un punt de partida, més enllà dels estereotips, també del mite que dissocia el plaer, sigui quin sigui, de la vida de les dones. Per aquesta raó, justament, observar en els grups de discussió com les noies resignifiquen i es reapropien del plaer ens dona la pista de fins a quin punt els espais en els quals es poden expressar lliurement són tan rellevants en el treballs de recerca i disseny de polítiques públiques.

2.4.5. La cura

El consum de drogues i els seus efectes, situen els nois i les noies en una posició de major vulnerabilitat respecte dels impactes de l'entorn, perquè la capacitat cognitiva i de resposta queda afectada. Aquesta reflexió ha ocupat part de les consideracions dels grups de discussió i ha posat en el centre dues idees importants.

D'una banda, l'estratègia de cooperació a l'hora de plantejar el consum de drogues, cosa que significa que hi ha un acord entre les persones del grup per sostenir i cuidar totes les persones del grup dels efectes que es puguin produir resultat del consum. D'altra banda, la distribució d'aquestes tasques dins del context del grup d'acord als rols de gènere que proposa com a vàlids el patriarcat.

En conseqüència, les noies assumeixen de manera preeminent les tasques de cura i vigilància dins del grup. En primer lloc, la responsabilitat respecte d'una mateixa és quelcom molt present en les noies, possiblement efecte d'una major percepció del risc i de la posició de vulnerabilitat que es deriva del consum de drogues:

“jo és en lo primer que penso, en la gent que tinc, què passaria si em passés alguna cosa, què farien si realment jo surto de festa amb aquella gent i em passa alguna cosa... i, en referència a la parella, com reaccionaria aquesta persona, em deixaria allí que se'm passés sola o realment em cuidaria...?”

La responsabilitat respecte de la pròpia cura i respecte de la cura dels altres és una pràctica de responsabilitat femenina resultat del model de socialització diferencial de gènere. Així, en les sessions dels grups de discussió, s'observa la naturalització d'aquesta pràctica de cura dels altres per part de les noies.

Aquesta és una pràctica que elles realitzen i en la qual es reconeixen, però sobre la qual no s'han aturat a pensar en clau de gènere, no l'han significat ni han elaborat què representa. Aquesta és una resposta que posa en joc la percepció del risc, la percepció de la vulnerabilitat i el concepte d'indefensió apresada i que s'activa automàticament quan qui ha perdut la capacitat de control sobre el propi cos i sobre l'entorn és una noia: *“si és una noia, a mi em surt més d'anar-la a ajudar que si és un noi...”*³²

En el grup de noies s'expressa clarament que en el context de consum de drogues hi ha qui assumeix el rol de cura, que aquest és un rol que adquireixen les noies i que fins i tot aquest rol té un nom *'fer de mare'*, que significa *cuidar de les persones* que, en les seves paraules, *“han sobrepassat el límit i estan com molt malament, però molt, o sigui a punt de vomitar, o vomitant, i quan sortim de festa... hi ha dues o tres noies que tenen com la mecànica d'ajudar-les, de portar-les a un lloc perquè es calmin... tot i que també són conscients que 'fer de mami' t'amarga la nit.”*³³

32 [Noia, Grup Mixt]

33 [Noia, Grup Noies]

Aquesta assumpció del rol de cura per part de les noies compta també amb el reconeixement dels nois: "...va ser una noia; hi havia altres nois al grup i passaven d'ell, o sigui, jo crec que és més cosa de noies ajudar a altra gent quan va borratxa..." Tanmateix, aquest reconeixement passa per alt el biaix de gènere respecte d'allò que significa posar-se a disposició dels altres, però que es fa evident en els contextos de consum dels i les joves.

Així, mentre elles n'assumeixen el deure sense grans escarafalls, tot i que el viuen també d'una forma molt ambivalent, ells l'entenen com una càrrega que els priva la llibertat i, per tant, des de la seva posició de privilegi no s'hi senten compromesos: "*si no és amic, no sé, ell té els seus amics... Jo he sortit de festa i... no per cuidar d'algú que no conec...*"³⁴

Per bé que entre els grups de nois sí que hi trobem referències explícites a la camaraderia com a principi de responsabilitat, entre els nois, principalment, s'assenta la idea que només hi ha obligatorietat de tenir cura d'un altre, quan aquest altre, que ha perdut la capacitat de control sobre el propi cos i sobre l'entorn, és un del grup: "*vaja merda d'amics si els hi ha fet pal i han marxat...*"³⁵

En aquest sentit, fins i tot, el que nois i noies entenen per "cuidar" o com han de ser aquestes cures difereix de forma significativa, especialment quan les han de proporcionar. Ells entenen el fet de cuidar i generalment proporcionen cures de forma més superficial i eminentment pràctica. Així, és molt significatiu que el rol de cuidador no tingui prestigi ni reconeixement entre els nois.

En contrapartida, l'assumpció de la cura té una dimensió tan arrelada entre les noies que, tal com s'apuntava anteriorment, fins i tot han creat i definit un arquetip en relació amb aquest rol i les seves funcions: 'la mami'. La 'mama o mami' és aquella noia que, segons el relat de les noies, o no consumeix o consumeix sempre amb la prudència de no perdre el control sobre el propi cos i sobre l'entorn, aquesta cautela la col·loca sempre disponible a la desmesura de la resta del grup, dels seus companys i companyes. En el desenvolupament d'aquesta tasca dins del grup es prioritza sempre la responsabilitat envers els altres, i, per tant, el divertiment queda relegat a un segon pla; és un rol que demanda control, responsabilitat, altruisme, resignació i renúncia. És, si més no, simptomàtic que hagin encertat tant amb el nom.

En aquesta qüestió és evident el biaix de gènere, per bé que en aquest punt seria també interessant poder resignificar i reapropiar-se d'aquesta figura i distribuir-la o rotar-la entre els i les membres del grup, en tant que la presència de la 'mami' en contextos de consum de drogues aporta confort, seguretat i benestar a totes les persones del grup. I, en efecte, si hi ha un treball de significació més enllà del biaix de gènere i si se li pot modificar també el nom, aquesta pràctica pot esdevenir una estratègia.

34 [Noi, Grup Mixt]

35 [Noi, Grup Nois]

2.4.6. La violència masclista

La nostra és una societat on la violència masclista, en tant que sistema principal de control patriarcal de la llibertat de les dones, és estructural. Això significa que la seva presència està normalitzada, disposa de legitimitat social i és difícil d'identificar, tant per les dones que la pateixen com pels homes que l'exerceixen.

Això no obstant, la violència masclista té una petjada important respecte del consum de drogues, una empremta que traça línies vermelles en relació amb el qui, el com i el perquè i que en el seu relat social responsabilitza les dones i exigeix els homes de la custòdia dels seus actes, més si hi ha consum de drogues, circumstància en què l'amonestació envers les dones és desmesurada.

Aquest és un treball que no ha demanat explícitament per la violència masclista, però aquesta s'ha fet evident i explícita en el grup de discussió en què només participaven noies, s'ha esmentat de forma indirecta en el grup de discussió en què participaven nois i noies, i no ha obtingut cap tipus de menció en el grup en què els participants només eren nois.

Aquest fet és en si simptomàtic i ens parla de la posició desigual amb què nois i noies s'enfronten a la violència masclista i a les violències sexuals. Així, mentre les noies, cada vegada més, prenen consciència que la seva llibertat es veu limitada per l'amenaça que és i representa per a elles la violència masclista, els nois no la reconeixen, malgrat en les seves expressions i en els seus comentaris s'hi filtra i alguns dels seus actes són violència contra les dones.

Un exemple d'aquesta violència que podem observar en els relats que es desprenen dels grups de discussió és la prohibició del consum en el context de la relació de parella: d'una banda, ens trobem davant del fet que moltes noies i molts nois expressen desacord respecte del fet que la seva parella consumeixi. D'altra banda, però, observem com aquest desacord està travessat pel procés de socialització diferencial de gènere, ja que, en funció del rol de gènere, s'expressa una determinada motivació per sancionar el consum de la parella i s'adopta una posició més o menys taxativa respecte de la ingerència de l'altre en relació amb la pròpia llibertat.

Així, el control del consum de les noies, per part dels nois, està substantivat per l'amenaça que representa la desinhibició i com en aquest context es poden incrementar les possibilitats de flirteig amb altres persones. El que aquí s'activa és el control vinculat a la gelosia i l'amenaça que representa, en la construcció de la identitat masculina dins del model hegemònic, la llibertat de les dones.

Aquests són els termes a través dels quals s'expressen els nois quan elles no hi són presents: *"A mi, me gustaría que no fume. Que no consuma. No lo veo lo mismo. No me gusta tener una novia que fume marihuana."*³⁶

36 [Noi, Grup Nois]

En la mateixa línia, l'expressió masculina davant la disconformitat de la parella (noia) és taxativa i deixa poc marge a qualsevol tipus de mediació. Així, davant la demanda de no consum per part de les noies a la seva parella (noi) aquests, en ocasions, opten per una resposta que evidencia la posició de poder i de privilegi que tenen, ja que davant del que ells consideren una ingerència, amenacen amb deixar la relació.

Per contra, en relació amb aquesta qüestió, és també important apuntar que algunes noies expressen una posició intermèdia que té a veure amb l'empatia i que incorpora en la valoració de l'impacte que el consum té –no només sobre un mateix- respecte de l'altre, respecte dels altres: *“jo entenc que a ella no li agradi que vagi fumant quan està amb ella, però que faci el que vulgui quan no estan junts...”*³⁷

Una altra explicació d'aquesta violència es desprèn del privilegi masculí que suposa la irresponsabilitat dels propis actes. No es tracta que hi hagi més violència masclista com a conseqüència del consum, sinó que, quan hi ha consum, la tolerància social envers la violència masclista augmenta.

I aquesta permissivitat es fa evident en els discursos que eximeixen els nois de la responsabilitat dels seus actes, mentre que culpabilitzen les dones de les agressions que pateixen. L'expressió: *“I, si no, no sé, pues dius que anaves borratxo”*³⁸ apareix constantment en el grup de nois i refereix l'aprenentatge que les drogues els dispensen de la responsabilitat dels propis actes, que, quan hi ha consum, no passa res perquè el consum de drogues ho justifica.

“...els tíos es posen més violents quan es droguen... violents agressius i agressius sexualment també...” [Noia, Grup Mixt]

La por a aquesta violència i a la permissivitat davant d'aquesta violència representa un element de consciència de la desigualtat que viuen les noies en els contextos d'oci nocturn. Refereixen ràbia, incomoditat, impotència. I ho fan de manera explícita en el grup de discussió on només hi ha noies.

Respecte de la violència masclista, els codis, el seu significat, tenen molta importància perquè el biaix de gènere col·loca davant de la mateixa qüestió imaginaris absolutament diferents. En el context d'aquest treball, a través del relat dels grups de discussió, tot i que caldria una recerca més específica per poder-los visualitzar, significar i desarticular, se n'han pogut extreure alguns:

El no explícit davant la demanda sexual incomoda molt les noies i així ho expressen, tant al grup mixt com al grup de noies: *“...crec que quan t'han de dir que no o almenys jo quan he dit, rotllo “NO”, és perquè ja t'he dit molts cops que no de moltes maneres i no ho estàs entenent o no ho estàs volent entendre...”*³⁹ *haver de dir que no incomoda... et fa sentir*

37 [Noia, Grup Mixt]

38 [Noi, Grup Nois]

39 [Noia, Grup Mixt]

malament... i al mateix temps et fan responsable del que passa si no has formulat aquest no explícit.”

En canvi, en el grup de nois, si una noia no els hi diu que no directament, **si no hi ha no explícit**, “...*ho intentes un rato més... perquè sempre hi ha segones oportunitats... perquè si insisteixes t’acaben deixant... acaben caient... quants cops no m’ha passat a mi... perquè potser primer està tallada i després doncs es solta més.. perquè si una noia ha begut tot és més fàcil, està més receptiva... ho tens tot fet aquí... i si ve ella, tu no l’obligaràs, però si ve ella, ja sap a lo que ve..., per molt borratxa que vagi, ha vingut ella, sap el que està fent, no estàs fent res dolent... jo no em sentiria culpable... una altra cosa és que tu vagis a buscar a una noia que estigui molt borratxa... això és una altra cosa, no et pots aprofitar d’una tia que està al terra... però si ve ella l’únic que estàs aprofitant és l’ocasió... perquè quan anem borratxos totes són més guapes i nosaltres també... i si anem beguts no hi ha resistència perquè els nois estem més sortits saps?... quien la sigue la consigue...” [Diversos nois, Grup de Nois]*

I, en aquest punt de la conversa, es fa evident la manca de percepció d’allò que és l’assetjament i que dins del flirteig ‘ligoteo’ està absolutament normalitzada per part de molts nois. Contràriament, per a elles, això *no és lligar*.

I, tanmateix, malgrat elles apel·len a la importància d’estar i ser conscients, i a la incomoditat que representa el fet d’haver de ser taxatives, **el no explícit provoca, en els nois, l’emoció de** “...*he fet el primo, he quedat fatal... i l’orgull...*”⁴⁰ és un impacte i una mirada sobre ells mateixos que cancel·la l’altra, que cancel·la l’empatia com a eina per posar-se al lloc de qui viu l’assetjament.

En canvi, les noies ho aborden des de la relació empàtica amb l’altra persona: “*em sentiria fatal, perquè quan t’han dit que no... em sento malament perquè no ho he pillat abans i perquè segurament he fet sentir molt incòmoda l’altra persona... i quan intentes lligar, justament, el que no vols és fer sentir incòmoda l’altra persona...*”⁴¹

Per tant, la gestió que fem d’aquesta situació –en un context en el qual hi ha consum de drogues– està travessada pel model de socialització diferencial de gènere, que col·loca les noies en la responsabilització dels seus actes i els nois davant la por que es vegi afectada la pròpia virilitat. Per tant, aquí hi ha dues preguntes importants que cal plantejar:

- Estan validades socialment les noies per poder dir no?
- Estan preparats socialment els nois per poder acollir el no?

L’abús sexual apareix de forma explícita al grup de discussió de noies; les noies no normalitzen la violència masclista, la reconeixen i la manifesten a través de les seves vivències i, per tant, rectifiquen i qüestionen els codis –sobretot el llenguatge– a l’hora d’interpel·lar-se i d’interpel·lar el món: “*una noia fàcil, que la veus que et dirà que sí, perquè*

40 [Noia, Grup Mixt]

41 [Noia, Grup Mixt]

no es pot ni moure i li menges la boca i te'n vas, per mi això no és lligar. És aprofitar-se'n en tot cas."⁴²

Tot i això, en algunes situacions de violència sexual de baixa intensitat, i, en especial, quan els succeeixen en primera persona (i no tant en tercera persona o quan observen la situació de forma externa), les noies tenen més dificultats per reconèixer-la i anomenar-la, o tenen més recel o vergonya a expressar-la i compartir-la.

I, en un altre ordre de codificació de les coses, els nois difícilment fan servir l'abús sexual en el seu relat i difícilment l'identifiquen en la seva acció, no senten que allò que ells consideren que és lligar, en ocasions, és abús. En aquest sentit, repensar els imaginaris socials i culturals s'esdevé prioritari perquè són molts els missatges que ocasionen confusió i esborren la línia vermella que separa el que és una relació sexual del que és un abús sexual.

2.4.7.1 l'endemà? Conseqüències i retrets

Què passa després del consum de drogues? Com se situen els nois i les noies davant l'assumpció de la responsabilitat pròpia i de les conseqüències dels propis actes?

"això és que tu, quan tu beus o quan tu consumeixes alguna cosa, has de ser conscient, on i com ho fas, i amb qui, perquè pot passar això, despertar-te l'endemà ves a saber on, no saps tampoc què t'ha passat, no sé... jo trobo que estem en un moment en què la gent fa coses sense saber quan i com, sense tenir en compte saps..." [Noia, Grup Noies]

Especialment les nits o sortides on hi ha hagut consums i que han esdevingut situacions no desitjades per part d'ells i elles (malestars emocionals, malestars a causa de propi consum, etc.), aquestes situacions semblants són narrades, viscudes i solucionades de manera molt diferent. I clarament, davant de situacions problemàtiques, hi ha més culpabilització en les noies que en els nois.

En l'experiència de les noies, tant en les que s'expressen en el grup de discussió mixt com en el grup en què només hi ha noies, apareix en diferents ocasions el remordiment, la culpa, la vergonya..., elles se senten, majoritàriament, responsables d'allò que han fet. I no només també es responsabilitzen d'allò que els ha passat malgrat no ho hagin fomentat o promogut. Davant del control respecte del propi cos –quan a conseqüència del consum de drogues es produeix una situació de molt desfasament– la penalització social té clarament un marcat biaix de gènere que col·loca en les noies la culpa i la vergonya com a elements d'estigma, fins i tot quan són víctimes d'una agressió sexual.

En canvi, se celebra aquesta conducta de desfasament en els nois com a signe de masculinitat i virilitat. Com comentàvem anteriorment, el consum de drogues els eximeix d'allò que han fet i, per tant, l'endemà no hi ha conseqüències, ni sentiment de culpa, ni responsabilitat respecte d'aquelles accions que han pogut perjudicar o danyar terceres

42 [Noia, Grup Noies]

persones. El mandat, en aquest sentit és “no et rallis”; reflexionar i aprendre d'aquestes situacions i conductes, posar-hi remei o esmenar-les amb terceres persones no té un lloc en el discurs dels nois.

En aquest sentit, mentre hi ha conxorxa i complicitat davant del desfasament d'un company que pot haver resultat en una situació social incòmoda, respecte de les noies aquesta comprensió i tolerància no es dona per suposada i apareix la por constant que s'esdevingui en el millor dels casos motiu de burla o sanció per part d'altres persones, en el pitjor, material per a l'escarni públic.

Curiosament, en el relat de les noies s'hi incorporava el record de moltes i diverses experiències d'aquest tipus, fins i tot molt temps després d'haver succeït; aquestes situacions funcionen com a recordatori i com a permanent vigilància i van modificant les seves experiències.

Així, modificar allò que es posa damunt la taula l'endemà i els dies següents, supervisar com el model de socialització de gènere s'escola dins les converses i vigilar quines sancions i quins estereotips reproduïm pot esdevenir un bon exercici per mesurar el nivell de masclisme que es traspua.

2.5. A tall de conclusions

L'experiència diversa davant del consum de drogues per part de nois i noies, en el sentit que apunten els resultats dels grups de discussió, presenta una línia d'estudi que col·loca els aprenentatges, que des que som criatures fem, dins del model de socialització diferencial de gènere, com a eix que conforma els imaginaris que operen entre la població jove davant del consum de drogues.

El model de socialització diferencial de gènere designa, en el marc d'un paradigma binari, rols diferents a homes i dones en un context de relació on el rol assignat als homes i, per tant, l'home com a ideal humà, ocupa una posició social de poder i privilegi.

Les sancions socials, l'estigma i la responsabilització, entre d'altres, que com a societat exercim davant del consum de drogues i dels seus efectes no és equitatiu, sinó que planteja un biaix de gènere importantíssim. La nostra reacció està travessada pel sexe de la persona que consumeix i no es respon de la mateixa manera davant d'un consumidor que davant d'una consumidora.

No es tracta únicament de la correcció política en l'ús de la llengua quan anomenem el món, sinó que és tot l'univers d'experiències que l'expliquen allò que desapareix quan la sexuació humana i el model de socialització diferencial de gènere no es preveuen en l'abordatge metodològic i en la proposta de marc teòric, en el moment en què formulem estudis diagnòstics per a la planificació de polítiques públiques i el disseny de recursos.

En aquests tres grups de discussió són molts els elements que s'apunten en aquest sentit, entre els quals en destaquen dos d'especialment significatius en relació amb el procés de socialització dins del model diferencial de gènere. D'una banda, la percepció del risc i l'assumpció de conductes de risc en general, i també en el consum de drogues, funciona a partir del dispositiu d'estereotips de gènere que estructura i sistematitza el model de socialització diferencial de gènere.

D'altra banda, i en la mateixa direcció anteriorment assenyalada, hi trobem també la perpetuació de les agressions sexuals i les diferents manifestacions de violència masclista en les quals es manté la reprovació i responsabilització social de les noies, més si hi ha per part d'elles consum de drogues; mentre que aquest consum entre els nois esdevé sinònim d'exoneració i exempció quan perpetren una agressió masclista.

Els nois i les noies adolescents que han format part d'aquests grups de discussió manifesten que, si bé són conscients que viuen en una societat patriarcal i desigual, no veuen reproduïdes aquestes desigualtats en el seu context quotidià, particularment en el seu grup d'amistats, on manifesten no trobar-hi rastres de discriminació o masclisme. Tot i això, sí que identifiquen el masclisme en d'altres situacions o dinàmiques, especialment quan el veuen representat per d'altres o en situacions llunyanes.

Els i les professionals que ens dediquem a la prevenció, correm el risc que ens passi el mateix i que ens costi identificar quines de les nostres estratègies o pràctiques estan reeixint aquesta situació desigual.

Així, de resultes d'aquesta recerca, podem plantejar algunes qüestions preliminars que no només ens poden orientar en la tasca preventiva, sinó que poden convertir aquesta prevenció en pràctiques socials més transformadores:

Els espais d'enunciació són importants, ja que modifiquen el contingut dels conceptes i discursos.

Adequar en clau de gènere els nostres acompanyaments preventius, ens facilitarà la incorporació de missatges transformadors i potenciadors d'actituds protectores tant en noies com en nois.

Trobem actituds transformadores i protectores en relació amb els consums de drogues que, per estar especialment vinculades als mandats de gènere femenins, queden més invisibilitzades i tenen menys rang social.

Prestigiar les cures, la prudència, la connexió emocional, l'escolta, la planificació, etc. poden ser eines molt rellevants i amb un gran potencial preventiu.

Hi ha més diversitat i més reflexivitat en els discursos elaborats per part de les noies, qüestionant els mandats de gènere femenins i les desigualtats de gènere, també en relació amb els consums de drogues.

Es necessari donar veu i espai a aquests discursos, sovint minoritzats, per potenciar-los.

En contrapartida, existeix una comoditat en els discursos dels nois, els quals estan associats amb el seu rol de gènere. El dissens amb aquests discursos comporta sortir d'una zona aparentment còmoda, en la qual experimenten una fortalesa i un privilegi que no poden o volen trencar (encara que sigui de manera inconscient).

Treballar en l'àmbit dels mandats de gènere masculins és també imprescindible, donant eines per a una millor gestió emocional i un millor autoconeixement, així com reconstruir el privilegi.

En els grups no mixtos les noies senten més llibertat per expressar les situacions de violència que reben, i en els grups mixtos els discursos dels nois són més relaxats respecte al seu mandat de gènere.

Serà interessant plantejar quines són les dinàmiques i els continguts que poden funcionar amb grups mixtos, i quines amb grups de nois i noies per separat.

2.6. Hipòtesis per continuar treballant

Aquest treball es planteja el repte d'obrir línies i propostes de treball i anàlisi a través de les reflexions i dels interrogants que les aportacions dels nois i les noies, en el marc dels grups de discussió, ens han generat.

No només ens hem fixat en què ens han compartit els nois i les noies, sinó en com ens ho han compartit i quines propostes han formulat en funció del grup en el qual han participat. Cada grup ha prioritzat unes qüestions i les ha formulat des de posicions diverses, un fet que entenem que té una estreta relació amb la definició dels espais com a no mixt i mixt.

En conseqüència, aquest treball també té la missió d'obrir el debat, en cap cas persegueix la formulació de principis que no admeten confrontació, sinó que justament el que planteja és l'oportunitat de ressituar i assentar línies de recerca que ens expliquin millor el què, el qui, el com i el perquè del consum de drogues, especialment entre la població adolescent.

Hipòtesi 1:

Els espais no mixts són imprescindibles, com a eina metodològica, per incorporar la perspectiva de gènere i garantir la igualtat d'oportunitats en el disseny de polítiques públiques de prevenció i abordatge en l'àmbit de les drogodependències.

Aquest treball recull i evidencia la importància i l'oportunitat metodològica que representa treballar en l'anàlisi de la realitat des de la perspectiva de gènere i atorgar valor al gènere per comprendre millor el què, el qui, el com i el perquè del consum de drogues entre la població jove.

Aquests tres grups de discussió plantegen una línia d'anàlisi que situa relats diferents davant la mateixa experiència, relats que no són antagònics ni contraris, sinó que més aviat els podem considerar complementaris i igualment necessaris, justament per ser diversos, per poder formular noves polítiques públiques en l'àmbit de la prevenció i l'abordatge del consum de drogues.

S'ha posat igualment en evidència que, que per poder explicitar determinades qüestions, el context de treball ha de procurar espais en els quals les noies i els nois es puguin expressar lliurement, per poder copsar què succeeix conseqüència del model de socialització diferencial de gènere i per poder comprendre quines són les seves experiències.

El coneixement del món i de la realitat que ens envolta, realitat que habitem i de la que en som part, està travessada pel model de socialització diferencial de gènere. També el consum de drogues. És, per tant, una acció de responsabilitat en la gestió pública exigir que aquesta perspectiva metodològica que garanteix els espais perquè l'experiència de les noies i de les dones respecte del consum de drogues es consideri, s'incorpori i es valori en la definició dels recursos públics.

Hipòtesi 2:

Les noies no desitgen ni anhelen esdevenir nois. El mite d'emulació del rol masculí respecte del consum de drogues no forma part de l'imaginari de les noies, més aviat és conseqüència d'un marc teòric que planteja la igualtat des d'un biaix androcèntric. O, si més no, aquí se'ns planteja un interrogant que demana estudi i anàlisi.

Les estadístiques assenyalen un increment constant i sostingut en el consum de drogues per part de les noies adolescents. Tot sovint aquesta xifra s'explica a partir de la idea que vincula aquest consum amb la pretensió d'emulació per part de les noies de les conductes pròpiament assignades al rol masculí, dins del model de socialització diferencial de gènere.

En tant que el rol socialment prestigiat en les societats patriarcals és el masculí, en una regla de tres que planteja molts dubtes, s'entén i s'explica l'increment del consum per part de les noies no com una transgressió dels propis límits, sinó com un comportament d'imitació de les accions atribuïdes pel sistema sexe-gènere als nois. Aquesta és una idea que té un risc molt gran, que no és altre que instal·lar-se sense que hi hagi, prèviament, una recerca oportuna on aquesta qüestió es plantegi obertament.

En conclusió, són necessaris més estudis que abordin el consum de drogues des de la perspectiva de gènere, que prevegin el gènere i el model de socialització de gènere, així com el parany que és i representa la igualtat des del biaix androcèntric, per poder comprendre el què, el qui, el com i també el perquè del consum de drogues.

Hipòtesi 3

Hi ha una relació estreta entre el plaer i el consum de drogues, també entre les noies, i és important ampliar el marc d'estudi per incorporar la possibilitat que en el consum de les noies hi hagi transgressió al mandat de gènere com a estratègia de desarticulació del patriarcat.

Malgrat que les estadístiques situen el consum de les dones molt per sota del consum dels homes en matèria de drogues no legals, és un fet evident que les dones també consumeixen drogues: ja sigui en espais de festa, en contextos d'intimitat, amb amigues, soles, per prescripció mèdica o per evadir-se de la realitat. I, per tant, les noies joves tenen també una experiència singular i col·lectiva respecte del consum de drogues.

El relat hegemònic respecte del consum de drogues per part de les noies joves està travessat pel model de socialització de gènere, un relat que sovint és dissonant respecte de l'experiència que elles manifesten a través dels relats de les pròpies vivències. Per tant, és

absolutament necessari ampliar el marc de comprensió que ens proposa el relat hegemònic a través de la incorporació de la perspectiva de gènere.

Les dones, les noies joves, en la seva decisió de consum de drogues interpel·len el sistema patriarcal, qüestionen el mandat de gènere que se'ls atribueix dins del sistema sexe-gènere i surten del patró, del rol que tenen assignat socialment. És ben cert que aquest és un plantejament impensable en la definició dels marcs teòrics, però és també evident que el biaix androcèntric d'aquests marcs teòrics cancel·la el significat que, en l'experiència de les dones i de les noies, té el consum de drogues.

El consum de drogues per part de les dones interpel·la el sistema patriarcal i, en conseqüència, la sanció social envers les noies joves és desproporcionada respecte de la que reben els nois davant del mateix comportament. Aquesta desmesura no explica el consum de drogues de nois i noies des de la perspectiva de gènere, sinó que més aviat conforma el paradigma des del qual pensem aquest consum i, per tant, en limita l'aproximació en tant que la llibertat de les noies no hi cap, cop tampoc no hi cap el seu plaer, ni el seus perquè, ni els seus com, ni els seus amb qui.

Així que és necessari pensar què cal canviar, en tota proposta de recerca al voltant del consum de drogues, per tal de fer lloc a la llibertat, l'experiència i la veu de les noies i poder significar les estratègies amb què les noies interpel·len el patriarcat i el desautoritzen.

